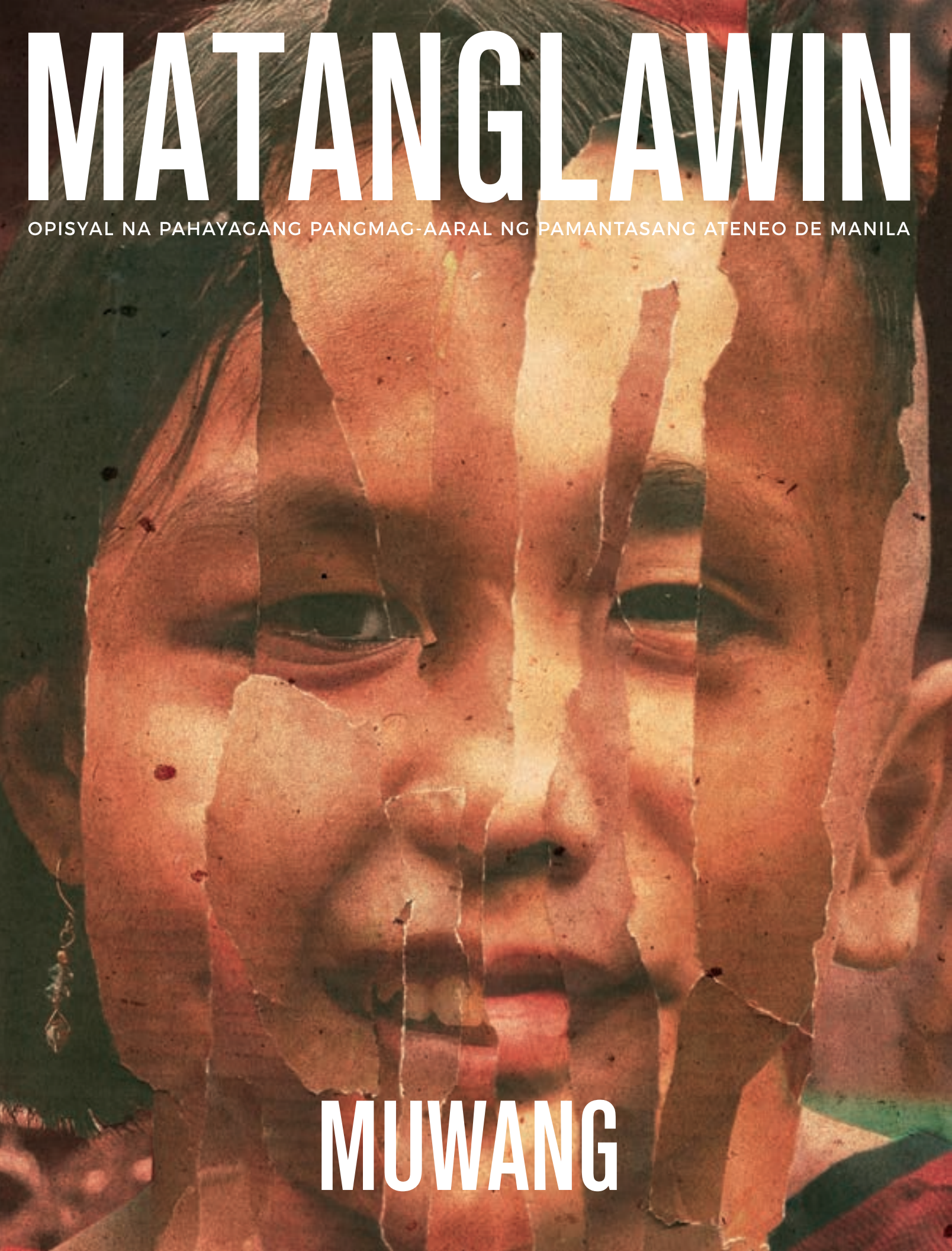

MATANGLAWIN

OPISYAL NA PAHAYAGANG PANGMAG-AARAL NG PAMANTASANG ATENEO DE MANILA

MUWANG

TUPANG INA

CAWA NI TRISHA OSCURO

PATNUGUTAN 17-18

MICAH M. RIMANDO, BFA ID '18
PUNONG PATNUGOT

JOSE S. MEDRIANO III, AB POS '18
KATUWANG NA PATNUGOT

DALE GILBERT D. GALINDEZ, AB PSY '18
NANGANGASIWANG PATNUGOT AT INGAT-YAMAN

CELINE S. LEE, AB POS '20
PANGKALAHATANG KALIHIM

CARL JASON B. NEBRES, AB POS MPM '19
PACO B. RIVERA, AB LIT (FIL) '19
MGA PATNUGOT NG SULATIN AT SALIKSIKAN

GERALD JOHN C. GUILLERMO, AB POS '19
PATNUGOT NG DISENYO

GEELA MARYSE N. GARCIA, AB COM '19
PATNUGOT NG SINING

GENESIS R. GAMILONG, BS LM '19
PATNUGOT NG PRODUKSYON

JESSICA NICOLE M. GAYO, AB LIT (ENG) '19
TAGAPAMAHALA NG SOCIAL MEDIA

ALYANNA BIANCA D. PAMFILO, AB LIT (ENG) '19
TAGAPAMAHALA NG PROYEKTO AT PANDAYAN

BAGWISAN NG SULATIN AT SALIKSIKAN
JOSE ABELARDO M. TORIO - KATUWANG NA
PATNUGOT

MARY GRACE D. AJERO, ANGEL KISCHKA O. BACCAY,
CARISSA NATALIA DT. BACONGUIS, JAZEL A. BALGOS,
JUBERT P. CALAMBA, ALLAN P. CASAU JR., KEVIN
MATTHEW O. CHOA, DINO DE GUZMAN, BEN
EMMANUEL G. DELA CRUZ, THEA LYNN B. DOCENA,
SAMANTHA JUSTINE Q. DOMINGO, STEPHANY ASHLEY
L. ESGUERRA, NAOMI FLORES, CYLA G. GALO, DARA
CLARYSSE GOLPE, PAMELA ANNE A. ISIP, APRILLE,
DIANE D. JARCIA, ABEGAIL JOY Y. LEE, DANIELLE M.
LINTAG, JEAN CEDRIC G. MADRIGALEJO, NERISSE
MAMERTO, JAYSON MARCELO A. MEDINA, CAILA
JULIENNE B. NOCHE, MARIE ANGELA C. PABULAYAN,
CASSEUS EARL R. PALMA, KING REINIER P. PALMEA,
JUSTINE MARIELLE O. PORRAS, ANNE MARIE T. REY,
CARL MATTHEW D. RODRIGUEZ, DENISE ABBY S.
SANTOS, JOSE EDWIN R. SEGISMUNDO, ADRIAN
MIGUEL SORIANO, PATRICIA ANNE S. YRAY

BAGWISAN NG SINING
ANGELA PAULINE G. TIAUSAS - KATUWANG NA
PATNUGOT

JOSE LUIS C. ALCUAZ, CHRISTINE LOUI V. ARAÑA, KATE
AIVON Y. BARCELA, TERESA MARIS S. CARNECER,
RIZELLE A. DIAZ, SELEENA BEATRICE P. DIMAANO,
TRISHA MARIE L. OSCURO, JAN MICHAEL SANTOS,
JOSE EDWIN R. SEGISMUNDO, ZEINA DENISE R.
RENACIA

BAGWISAN NG DISENYO
LOUISE ALTHEA G. ACOSTA, BEATRICE CASSANDRA
O. GRUTA, PAMELA ANN H. LAO, PATRICIA LOUISE N.
REYES

BAGWISAN NG PRODUKSYON
JAZEL A. BALGOS, TERESA MARIS S. CARNECER,
JANICA B. ENCINAS, DANIELLE J. FIGUEROA, GABRIEL
RAPHAEL A. LEGASPI, PATRICIA LOUISE N. REYES, JAN
MICHAEL SANTOS

BAGWISAN NG PANDAYAN
JOSE LUIS C. ALCUAZ, JANICA B. ENCINAS,
NIELS GABRIEL S. NABLE

BAGWISAN NG SOCIAL MEDIA
KATHERINE B. ALAMARES, DANIEL MARTIN R.
CARINO, MADHYA CHANTAL DUVETTE M. CUSTODIO,
SAMANTHA ROELLE P. EGE, THEA LYNN B. DOCENA,
APRILLE DIANE D. JARCIA, GABRIEL RAPHAEL A.
LEGASPI, NICOLE JEANICA V. LIM, JEAN CEDRIC G.
MADRIGALEJO

BAGWISAN NG PROYEKTO
MIKAELA S. CORTEZ, CHARLENE KATE D. CRUZ,
ANGELO TIMOTHY P. DAWA, JANICA B. ENCINAS,
ELAISHA NELLE C. ESPINOSA, JOHN JOSEPH C. SILVA

TAGAPAMAGITAN
DR. ANNE LAN K. CANDELARIA
KAGAWARAN NG AGHAM PAMPOLITIKA

LUPON NG MGA TAGAPAYO
MARK BENEDICT LIM
KAGAWARAN NG FILIPINO
DR. MICHAEL D. PANTE
KAGAWARAN NG KASAYSAYAN
MICHAEL-ALI D. FIGUEROA
KAGAWARAN NG FINE ARTS

TANAWIN AT TUNGUHIN

Mapanghamon ang ating panahon.

Kailangan ang mga matang nangangahas tumitig at magsuri sa paligid. Kailangan ang isang tanglaw ng katotohanan sa gitna ng dilim na lamanap na pambubulag at pagbubulag-bulagan. Kailangan ang mga kuko ng lawing daragit sa mga dagang ngumangatngat sa yaman ng bansa at ahas na lumilingkis sa dangal at karapatan ng mga maralita. Kaya't ang Matanglawin ay bumabangon upang tumugon.

Tumutugon ang Matanglawin, una, bilang pahayagan ng malaya at mapagpalayang pagpapalitan ng kuro-kuro tungkol sa mahahalagang usaping pampaaralan at panlipunan; at ikalawa, bilang isang kapatiran ng mga mag-aaral na may malalim na pananagutan sa Diyos at sa Kaniyang bayan.

Ang Matanglawin ay hindi nagsisimula sa wala. Saksi ito sa nakatanim nang binhi ng pagtataya at pagkilos ng ilang Atenista. Subalit hindi rin ito nagtatapos sa simula. Hangad nitong diligin at payabungin ang dati nang supling, at maghasik pa ng gayong diwa sa higit na maraming mag-aaral. Hangad din nitong ikalat ang gayong diwa sa iba pang mga manghahasik ng diwa at sa iba pang mga pamayanang kinasasangkutan ng mga Atenistang kumikilos palabas ng kampus.

Sa adhikaing nakabatay sa tunguhin, isinasabalikat ang mga sumusunod na sandigang simulain at tanawin:

MAGING matapat at matapang sa paghahanap at paglalalahad ng katotohanan: katotohanan lalo na ng mga walang tinig.

BIGYANG-DAAN ang malaya, mapanuri, at malikhaing pagtatalakayan: kabilang na ang kritisismo ng mga mag-aaral hinggil sa mga usaping pangkampus at panlipunan.

HUBUGIN ang mga kasapi sa pamamagitan ng pakikisalamuha sa mga tao lalo na sa mga anakpawis, pandayin sila sa masinop na pananaliksik at pagpapahayag, at hasain sa malalim na pagninilay upang maging mabisang tagapagpairal ng pagbabago ng mga di-makataru-ang balangkas ng lipunan.

TUMAYO bilang isang aktibong kinatawan ng Pamantasan para sa ibang paaralan at sektor ng lipunan.

ITAGUYOD ang diwa at damdaming makabansa lalo na sa pagpapalaganap at pagpapayaman ng sariling wika.

PAIGTINGIN ang kamalayang pampolitika sa Ateneo sa paraang mapayapa subalit mapaghamon, may kiling sa mga dukha bagaman walang isang ideolohiyang ibinabandila.

IBATAY ang lahat ng gawain sa papasulong na pananaw ng pananampalatayang Kristiyano na sumasamba sa Diyos na gumagalaw sa kasaysayan, kumakampi sa katotohanan, at may pag-ibig na napapatupad ng katarungan.

TUNGKOL SA PABALAT

Mga Kuha nina Geela Garcia at Trisha Oscuro
Likhang Sining nina Geela Garcia at Pie Tiausas

Ang pabalat ay pinagtagpi-tagping mukha ng mga batang nakasalamuha — sa ilalim ng estasyon ng tren, sa tabi ng simbahan, o kaya naman, sa labas ng isang bente-kwatro oras na tindahan. May mga nagtatakbuhan at nagkukulitan, at may ibang abala na tumutulong sa kanilang mga magulang magtinda sa bangketa.

Tunguhin nitong isiwalat ang iba't ibang mukha ng mga bata, kasama ang mga bitbit nilang kuwento, upang malahad ang mahirap na karanasan ng pagkabata sa kasalukuyang panahon.

Inspirasyon ng pabalat ang sining ni John Clang.

PAKIKIPAG-UGNAYAN

Pagmamay-ari ng mga lumikha ang lahat ng mga nilalaman ng pahayagang ito. Pinahihintulutan ang lahat ng pagsipi sa mga nilalaman ng magasin basta hindi ito sinasaklaw ang buong akda at mayroong karampatang pagkilala sa mga lumikha.

Bukas ang Matanglawin sa lahat (Atenista man o hindi) sa pakikipag-unayan: pagbibigay o pagsasaliksik ng impormasyon, pagtatalakay ng mga isyu, o pagpapaalam ng mga puna at mungkahi ukol sa aming pahayagan.

Kasapi ang Matanglawin ng Kumpederasyon ng mga Publikasyon o Confederation of Publications (COP) ng Pamantasang Ateneo de Manila.

Tumatanggap ang publikasyon ng mga aplikanteng mag-aaral sa kahit anong petsa ng taon, sa pagpapasya ng pamunuan ng Matanglawin.

(632) 426-6001 lokal 5449

matanglawin.ateneo@gmail.com

Matanglawin, Silid-Publikasyon (MVP 201-202), Pamantasang Ateneo de Manila, Loyola Heights, Lungsod Quezon 1108

facebook.com/MatanglawinAteneo

twitter.com/MatanglawinADMU

KAMUWANGAN NG MGA BATA

Makulay raw ang buhay ng isang bata. Isang yugto ng buhay na siksik ng pagkamangha, paglalagalog, at paglalaro - isang buhay na mala-bahaghari at nag-uumapaw sa sigla at saya. Subalit hindi parating mala-bahaghari ang karanasan ng pagkabata - at isa itong malagim na katotohanan sa lipunang Pilipino.

Sa likod ng bahaghari ng pagkabata, makikita ang iba't ibang kulay ng mapait at mabigat na karanasan ng isang batang Pilipino. Sa murang edad, nasisiil sila ng mga mapanlinlang at mapanakal na institusyon sa lipunan. Natutulak ang mga batang pumasok sa prostitusyon at puwersahang paggawa sa ngalan ng negosyo at kita. Sinasangkalan ang edukasyon ng gobyernong pinaghaharian ng iilan. Napapalala ng kakulangan ng ayuda ang kondisyon ng mga batang may malubhang karamdaman. Naaabuso ang institusyon ng pag-aampon para sa mga pansariling pakinabang. Nananakawan ng pagkakakilanlan ang mga batang pinalalayas sa lupang kinagisnan. Nauulila ang mga pamilyang biktima ng karahasan ng estado.

Itinatampok ng isyung ito ang siyam na kulay - mga kulay ng bahaghari, puti at itim - na kumakatawan sa siyam na suliraning kinahaharap at kinasasangkutan ng mga batang Pilipino noon hanggang sa kasalukuyan. Sinasaklaw nito ang iba't ibang aspekto ng lipunan kung saan nakalubog ang mga bata - edukasyon, kalusugan, paggawa at kultura sa isang panahon na napakahirap na maging bata.

Sa kabila ng lumalalang krisis sa lipunan dulot ng mga atrasadong patakaran at aksyon ng gobyerno, lalong nalulugmok sa kahirapan ang mamamayan. Dahil dito, nakangangambang madilim ang hinaharap na masisilayan ng mga batang Pilipino. Pero gaya nga ng kasabihan, liwanag at bahaghari ang sumasalubong pagkatapos ng bagyo at rilim.

Kaya naman sa isyung ito, inilalatag ng Matanglawin Tomo. 42 Blg. 2 ang kahalagahan ng saligang alyansa sa pagitan ng iba't ibang sektor ng lipunang kinasasangkutan ng mga bata. Sa pagbasa ng MUWANG, iniimbitahan ng Matanglawin ang mambabasa na makiisa sa pagbubuklod ng bahaghari ng kinabukasan; isang kinabukasang walang magbabahag ng buntot o ulo sa mga naghahari-harian.

MGA NILALAMAN

12 **ARMAS AT PLUMA: PAKIKIBAKA
NG MGA BATANG LUMAD**
SULAT NINA CASAUL AT LINTAG

18 **GINTO SA
GININTUANG KAMAY**
SULAT NINA DOMINGO AT RODRIGUEZ

23 **EENY MEENY MINY MOE:
ANG MAPILI O MANATILI?**
SULAT NINA NOCHE AT SORIANO

28 **KULANG DUNONG:
EDUKASYONG WALANG LIBRO**
SULAT NINA AJERO, NEBRES, AT SEGISMUNDO

34 **ANG PALARUAN
NILA'Y PILAPIL**
SULAT NINA PALMA AT RIVERA

40 **TINANINGANG
BUHAY**
SULAT NINA DOCENA AT GOLPE

46 **DRUGS AT PAGPATAY: ANG
KUWENTO NG MGA NAULILA**
SULAT NINA PORRAS AT REY

52 **KADENA SA
PAGLAYA**
SULAT NINA MEDINA AT SANTOS

58 **MGA BATANG NAMUMUHAY
SA PILING NG MGA PATAY**
SULAT NINA CALAMBA AT TORIO

NAMNAMA

GERALD JOHN C. GUILLERMO
PATNUGOT NG DISENYO '17-'18

GIYERA LABAN SA PAG-ASA

Noong ipinatupad ang giyera kontra sa droga ng pamahalaang Duterte, maraming buhay ang naligalig at nagbago. Mula sa unang katawan na bumulagta noong ika-1 ng Hulyo 2016 sa kalye ng Tondo hanggang sa libo-libong pinaghihinalaang durugistang sumunod pagkatapos nito, sinigurado at tinupad nga ni Pangulong Duterte ang tila palabirong pangako noong kampanya na dadanak ang dugo kapag siya ang nahalal sa puwesto.

Hindi na siguro mabibilang pa ang mga pamilyang patuloy na naghihinagpis at mga balde ng luhanang tumulo sa dinami-rami ng napatay dahil sa giyerang ito. Daan-daang pahina na ng kuwentong maililimbag tungkol sa masalimuot na pangyayari sa buhay ni Juan dela Cruz, mga estadistikang tila numero't bahagdan na lamang ang tingin na para bang walang istoryang nais ipahatid.

Subalit sa lahat ng mga kuwentong maaaring subaybayan, iba ang bagabag na dala ng kuwento ng mga anak mga paslit na naulila ng maaga dahil napagpasiyahan ng makapangyarihan na ang kanilang mga magulang ay salot ng lipunan at kailangan nang patayin.

Ang hindi paglabag sa karapatang pantao ng mga mamamayan, lalo na ng mga batang anak, ay nakababahala sa paraang iniwan ng pamahalaan ang mga anak sa dilim. Kinakailangang tumayo ang mga paslit na ito sa kanilang mga sariling mga paa na kung susuwertehin ay may mga kamag-anak pang aagapay ngunit madalas ay wala kaya't naiwan ang malaking responsabilidad sa kanilang mga balikat.

Ngunit, ang mas malalim at mas mapanganib na epekto nito ang paglikha ng pamahalaan ng henerasyon ng mga kabataan na nagtatanim ng poot at galit hindi lamang sa kanilang magulang na na nasangkot sa isyu ng droga, kung hindi sa pamahalaan na sumira sa kanilang tahanan. Isang henerasyon na sinisilaban ng hinanakit na may malaking posibilidad ng paghihiganti sa paaran ng pagsali sa mga armadong grupo laban sa pamahalaan.

Totoong hindi na kailangan pang pangangambahan ng kasalukuyang pamahalaan ang problemang ito, sapagkat aabutin pa ng maraming taon upang lumaki ang mga naulilang paslit dahil sa giyera kontra drogang ibinunsod ng kasalukuyang pamahalaan.

Subalit hindi lamang pag-asang magbago ang ninakaw noong kinalabit ang gatiyo na ikinasawi ng maraming magulang, kundi pati ang pag-asa ng mga kabataang mangarap ng pag-asa hindi lamang para sa kanilang sariling kapakanan, kundi pati na rin sa bayan.

Tinatawagan tayong lahat upang wakasan ang kawalan ng hustisyang ito at ibalik sa mga mata ng kapuwa nating Pilipino ang alab ng pag-asa lalong-lalo na sa mga bata para sa isang bansa ng kalayaan at pagkakapantay-pantay.

MANGKOKOLUM

MICAH M. RIMANDO
PUNONG PATNUGOT '17-'18

MANATILING MATATAG

Kasabay ng tumitinding pagpapatahimik at pag-atake sa mga mamamayan, nagpapatuloy rin ang panglilingkis sa kalayaang mamahayag at kumilos ng mga mag-aaral ng Pamantasan Ateneo de Manila. Noong inilabas ang lampoon ng Matanglawin, ang FHM, nakatanggap ng iba't ibang pambabatikos ang pahayagan. Karaniwan naman ang pambabatikos sa loob at labas ng pamantasan, at walang masama sa pagpupuna, basta hindi nito tinatapakan ang karapatang mamahayag, at nananatiling kritikal ang pagpupuna.

Isang linggo bago parangalan ng ADMU ng Government Service Award si Patricia Licuanan, dating Chairperson ng Commission on Higher Education, pinatawag ng Office of Student Activities (OSA) ang Matanglawin at kinausap ukol sa Lampoon issue upang magbigay-puna at iklaro ang ilang mga detalyeng may kinalaman sa etika ng pamamahayag. Hinamon ng admin ang temang barubal —na maaari raw magnormalisa ng kabastusan at misogyny.

Humantong ito sa mungkahi na ayusin ng Matanglawin ang koda nito sa etika, mga pamamaraan ng pagpili ng pamunuan, at koda sa internal na mga proseso. Iminungkahi rin na magsagawa ng pagsusuri ang Matanglawin upang malaman kung naiintindihan ba ng mga mag-aaral sa pamamagitan ng FHM ang mga tunay na nais iparating nito sa mga mambabasa. “Bakit pati si Tati [Licuanan]?” may nagtanong habang itinuturo ang artikulo ukol sa CHED. Bakit nga ba? Hindi naman dapat hiwalay si Licuanan sa isyu ng mga mag-aaral tungkol sa libreng edukasyon at komersyalismo ng edukasyon.

Labis pa rito, higit na hinaharang ang pamamahagi ng FHM online. Bukod sa mas maraming mararating na mga mambabasa online, mas mamamnipula raw ang porma at maaaring mag-iba raw ang pagbasa rito. Pero hindi ba’t mas maiintindihan pa nga ang isyu kung ipapamahagi ito nang lantaran sa masa? Katulad nitong pangyayari ang naganap nang pinagbawalan ang COP at Sanggunian na magcover ng CBA forum. Mahirap daw kasi na kumalat ito sa social media sapagkat masalimuot na espasyo ang livetweeting. Iniiwasan daw ang pagiging sagabal nito sa mga negosasyon. Ang pagsasapribado ng isang pampublikong espasyo gaya ng ‘forum’ ay isang malaking kabalintunaan.

Noong Nobyembre, nakatanggap din ako ng liham mula sa isang matandang propesor ng Humanidades. Nabababala raw siya sa cover ng magasin ng Matanglawin sapagkat humahantong daw ito sa “poverty porn” at “child pornography.” Pinuna rin ang paggamit ng glossy sa cover ng magasin sapagkat hindi raw bumabagay sa mga problemang itinatampok, at makakasama raw sa kalikasan ang glossy na materyales. Naalala ko tuloy nang magkaroon ng mobilisasyon ang COP noon sa Gate 2.5 at nagsunog ang Matanglawin ng larawan ni Duterte na may hawak na baril. Makakasama raw ito sa kalikasan.

Marami ang tumutol sa pagsusunog. Ngunit, paano natin matutukoy ang salaring umaatake sa mamamayan kung sa isang dasal lang natin tatapusin ang mobilisasyon? Ang tumpak na tawag marahil ay hindi lang palalimin ang demokrasya kundi tumbukin kung sino ang naniniil. Atenista, huwag nang magmaang-maangan, hindi na sapat ang pakikibakang nakasandig sa silya. Hindi natin papayagan ang tiraniya sa loob at labas ng Pamantasan.

LELOT KUTUTETOT

JOSE ABELARDO TORIO
KATUWANG NA PATNUGOT
NG SULATIN AT SALIKSIKAN '17-'18

BATA/KITA

Tungkol itong edisyon ng Matanglawin sa mga bata, sa kanilang doble-dobleng bulnerabilidad sa mundo ng tunggalian ng api't nang-aapi. Alinsunod sa tema ang sumusunod, bukod pa sa katatapos lang ng Christmas season nang sinulat ito. (Pasensya na rin kung binabasa mo ito nang Enero na at 'di na ramdam ang holiday spirit).

Hindi ko alam kung saang bahagi ng mga Tipan o ng doktrina nakasaad, pero katotohanang di-maitatanggi na ang aporismong “ang Pasko ay para sa mga bata.” Siguro dahil paggunita naman ito ng pagsilang ni Hesukristo at ng kaligtasang biyaya Niya, na dumating sa anyong bata?

Taunang bahagi na ng Pasko sa Filipinas (kundi man sa Maynila lamang) ang panonood ng buong pamilya sa mga bagong-labas na pelikula. Idinaraos ang Metro Manila Film Festival mula araw ng Pasko hanggang unang linggo ng bagong taon. Samantalang MMFF, tanging mga pelikula lamang nito ang ipapalabas sa sine.

Malinaw na marahil ang potensiyal para sa malaking tubo. Monopolyo sa sinehan plus holiday plus maraming pera ang mga tao plus walang buwis. Malamang malalaking peso-sign ang nakikita ng mga kapitalista kapag tumingin sa MMFF. Dito bumubukal ang isyu sa MMFF; alam ng marami na sa mga nakaraang taon, sa halip na paggunita sa sining ng sineng Filipino ay padiriwang na lamang ito ng mga pelikulang makapagpipiga ng pinakamaraming tubo mula sa takilya.

Noong 2016, may mga pagbabagong iginaod para maibsan ang ganitong puna, kaya kakaiba sa mga nagdaang taon ang line-up. Maraming tutol sa mga pagbabago: ang mga studio, siyempre, at mga artista nito, pati ang mga may-ari ng sinehan. Pero marami rin akong narinig at nabasang tutol mula sa moviegoing masa. Kesyo hindi raw mage-enjoy manood ang pamilya kung puro “indie” ang nasa sine. “Paano na ang mga bata?” tanong ng marami. Gayunpaman, wala na silang magagawa dahil kasado na ang line-up.

MMFF 2016 ang unang beses na pinanood ko lahat ng pelikula. Isang beses, pumipila ako para kumuha ng tiket sa Oro. Nagpopolemisa ang nanay sa likod ko. Pasko pa naman daw, tapos walang magandang mapanood ang mga bata. Gustong manood ng sine ng mga bata, pero walang nakakatawa. Bakit daw tinanggal yung mga pelikulang pambata. Paano mag-eenjoy ang mga bata sa ganitong palabas. Kung di lang siguro Christmas season, tumalikod na ako’t sinabihan siyang kasalanan niya kung di mag-enjoy ang anak niya. Sino ba naman ang manonood ng Oro para tumawa?

At least nanood siya’t sumuporta kahit papaano. Maraming nag-abstain na lamang. Kulang pa sa kalahati lang ng kabuuang box office ng MMFF 2015 ang kinita sa takilya ng 2016. May sinehan pa ngang sumuway sa patakaran at nagpalabas ng pelikula ni Vice at Coco habang hindi pa tapos ang MMFF.

May bagong tangan ang mga pelikula noong 2016. Malay ang mga pelikula sa panlipunang bisa ng kanilang sining. Kahit papaano'y progresibo ang mga pelikula sa antas ng pagbibigay-representasyon sa mga naisasantabing persona—mga transwoman, domestic helpers, small-scale miners, EJK victims; pawang mga biktima ng patriyarko-kapitalistang gahum—at sa antas ng pagdiin sa paghangad ng mga ito sa makatarungang lipunan. Paano na ang mga bata? Sa tingin ko, napakabuti ng mapupulot nila.

Pero siyempre, walang pakialam sa ganito ang industriya (pati ang mga burukrata-kapitalistang nagpapatakbo sa MMFF). Matapos ang isang taon, nabura ang mga abanse tungo sa mas mahusay na MMFF. Ibinalik ang mga dating patakaran, sinibak ang ilang prinsipyang may-katungkulan, at ipinagdiwang ang comeback nina Vice at Bossing.

Kung tutuusin, hindi mainstream vs indie ang tunggalian sa isyung ito, dahil wala naman masyadong bisa ang pag-iibang ito. Sa halip, sa lohika ng kapitalismo, kung saan prioridad ang tubo, nasasakripisyo ang kalidad. Bumabalik na lamang sa mga pormulang seguradong magmamaksimisa ng kita, kaya taunang low-quality at formulaic ang inihahain. Kasabay nito ang pangungundisyon (lalo mula sa media ng malaking kapitalista) na itong inihahain ang kaabang-abang. Masayang-masaya ang mga produser at sinehan, at masaya't kuntento na rin ang mga audience na makapanood ng pamilyar (gayong may mas mabuting alternatibo; dahil sa reinforcement na galaw-kapitalista ay nasusuya pa kapag naghain ng bago). Enjoy din, sasabihin nila, ang mga bata.

Mahalagang mabatid na naging malaking suliranin lamang ito nitong mga nakaraang taon. Higit sa apat na dekada nang may MMFF. Nagtampok na ito ng mga obra nina Brocka, de Leon, Bernal. Ilang pelikula na nito ang naghapag ng alternatibong pananaw sa mga temang gaya ng kasarian (Ang Tatay kong Nanay, Markova), pakikibaka (Dekada '70, Ganito Kami Noon...), at kahirapan (Insiang, Muro Ami). Tinangkilik at pumatok naman ang mga pelikulang ito. Malamang ay napanood at napahalagahan din ang mga ito ng mga batang nakanood.

Hindi pinupuntong ang sagot sa sagad-sagarang komersiyalisasyon ay mas maamong komersiyalisasyon. Malayo pa ang hahakbangin tungo sa tunay na progresibo, mapagpalaya, at makabayang sinehan. Subalit ang bata, bagaman musmos, ay bahagi rin ng malawak na lipunan (na pinupunto ng isyung ito ng Matanglawin), kaya may karapatan din sila sa magaganda at progresibong pelikula. Kailangang waksiin ang gahamang komersiyalisasyon, lalo na kung kasingkabuluhan ng MMFF (at lalo na't naipakita nang kayang mabuhay nito). Hindi na puwedeng gawing prente para sa pagkagahaman ng kapitalista ang mga bata.

SANTISIMO!

RAY JOHN SANTIAGO
PUNONG PATNUGOT '15-'16

ISANG TAON LABAN SA KABATAAN

“Mahirap kayo? Putang ina, magtiis kayo sa hirap at gutom, wala akong pakialam.”

Natutunan na nating palampasin ang ganitong mga pahayag pangulo ngunit hindi nating maikakaila pagpapahiwatig iyon ng kanyang pagtingin sa mga nasasagasaan ng ipinapatupad niyang patakaran. Sasagasaan niya ang mahirap, ang marhinalisado, at ang kabataan--isa sa mga naging mainit na paksa nitong nakalipas na taon. Bata pa si Kian at Carl. Sa murang edad ng 17 at 19, hinarap nila ang madugong patakaran ng pangulo kontra droga. hinarang ng mura nilang edad ang mga balang kumitil sa kanilang buhay.

Sinasabing dawit sa isang buy bust operation si Kian Delos Santos. Nanlaban daw at namatay habang isinasagawa ng pulis ang operasyon, isang paratang na hindi sinasang-ayunan ng mga testigo at ng CCTV camera na nakakuha sa mga pangyayari. Nangholdap daw si Carl Arnaiz ng isang taxi at nanlaban nang harangin ng mga pulis, paratang na tinanggihan ng mismong drayber ng taksi. Katabi ng kanilang mga patay na katawan ang ilang sachet ng ipinagbabawal na gamot—mga paulit-ulit na palusot tuwing dadanak ang dugo. Ilang beses na ba nating narinig ang mga ganitong pangyayari? Paulit-ulit na ngunit nakakapanindig-balahibo pa rin tuwing maririnig mo na bata ang nadawit. Nakalulungkot isipin na iilan lamang sila sa mga kabataang nasasagasaan ng kamay na bakal ng pangulo. Nakapanlulumo rin marinig ang opinyon ng ilan ukol dito. “Nanlaban ‘yan. Kahit bata, kung nanlaban, dapat patay.” Ang tawag sa kanila: collateral damage.

Nakakatakot isipin na ilang buwan na ang lumipas, wala pa ring hustisya. Nakakatakot isipin na hindi lamang ito ang polisiyang umaalipusta sa karapatan ng kabataan. Noong papasimula pa lamang ang taong 2017, sinubukang ipasa sa senado ang batas na nagpapababa sa edad ng criminal liability, ang edad na maaari mong parusahan ang tao para sa kanyang krimeng nagawa. Gagawing 9 mula sa edad na 15 ang age of criminal liability ng nasabing batas. Naalala ko lang na 4 ang edad ni Althea Barbon. Ni hindi siya umabot sa edad na 9. Marami pa sila at nakakatakot isiping nagiging numero na lang sa estadistika ng mga namamatay. Kung buhay ng bata ay naisasantabi na, paano pa ang kanilang boses? Isang magandang tanong siguro ay kung ano ba ang tingin ng ating pangulo sa isang bata? O sa kabataan. Sa kabilang banda, hindi naman maikakaila ang ilang programa na masasabi nating progresibo sa kabataan. Pero hindi rin maikakaila na collateral damage din lamang sila/tayo. Sakripisyo para umano sa ikauunlad ng bayan.

P.S. Duterte Youth, isang kilusan ng kabataan isinusulong ang mga kagustuhan ng pangulo. Lalaking-lalaki. Macho na may bahid ng militarismo. Parang tutang sumusunod sa kagustuhan ng pangulo. Kung hindi numero sa estadistika o inosenteng collateral damage ang tingin, mukhang ito ang kabataang gusto niya.

bata sa bangketa
ni Geela Garcia

Sigaw ng mga Lumad, “Save Our Schools!” paulit-ulit namin itong narinig nang kami ay dumayo sa Kagawaran ng Edukasyon. Labing-apat na araw ang protestang idinaos ng mga Lumad na lumuwas pa sa Maynila, malayo sa lupang sinilangan, malayo sa kanilang mga pamilya, kakilala at lipunan. Naramdaman ang kalapnos-lapnos na init ng araw at mapanghasik na bagyo. Tuloy pa rin ang sigaw. Walang nagbago. Walang nakinig.

Nabasa at nainitan, Nahimatay at nagkasakit, dismayado at paos, ang kanilang mga sigaw ay tila naging bulong sa tainga ni Kalihim Leonor Briones at palabas ala telenovela para sa mga guwardiyang nanonood at pati na rin sa mga motoristang patungong mall o condo. Nakapaligid sa kagawaran ang matataas at malalawak na gusali. Iba sa nakasanayang litrato ng kaunlaran ang nakita ng mga dumadaan. Ibang kasuotan. Ibang mga hitsura. Ibang sigaw.

SA ILALIM NG KAMAY NA BAKAL

Simula nang idineklara ni Pangulong Rodrigo Duterte ang Batas Militar sa Mindanao, ang mga kapatid nating mga Lumad ay naitulak nang naitulak palayo sa kanilang mga lupang ninuno. Binastos sila, binasura, at sinira ang lupang kinagisnan. Sagrado ang mga lupaing ito. Nandito ang kanilang identidad at kasaysayan. Kung naririto ang kaluluwa ng kanilang mga ninuno, dinidiligan na ngayon ng dugo ang lupa. Testigo ito sa mga inosenteng inapi at pinaslang dahil lamang iba sila sa nakasanayan, dahil daw naghahasik ng lagim ang mga taong ito. Sa kabila ng pagpupuri na ibinibigay sa mga militar dahil sa kanilang paglulupig sa mga militanteng grupo sa Marawi, mayroong mga pamilya at mga kabataan na nasawi dahil sa kanilang mga pang-aabuso. Hindi naibabalita ang mga pang-aabuso na ito, ngunit sila pa ay pinupuri dahil dito. Isang “shotgun approach” ang isinasagawa ng militar sa Marawi, samu’t saring mga tauhan ang pinapatay; NPA man o hindi. Upang makaiwas sa

kontrobersiya, binabansagan na lamang ang mga namatay na sibilyan bilang mga NPA.

Umiiyak nang aming makapanayam si Ma’am Leah Mae Serra, isang guro sa alternatibong paaralan ng mga Lumad. Dumadaloy ang kanyang luha hindi lamang dahil sa lungkot kung hindi sa paghihinagpis at galit na nararamdaman sa pagkukulang ng Kagawaran ng Edukasyon sa ilalim ni Kalihim Briones at lalo na sa administrasyong Duterte.

Rebelde, tulisan o NPA ang paratang sa mga mag-aaral at gurong pinaslang at pinapahirapan. Ayon kay Teacher Leah, bolpen at papel lamang ang kanilang mga hawak, hindi mga baril. Pumapasok ang mga bata. Ninanais nilang makapag-aral, mabuhay nang mapayapa.

Maaaring sabihin na tila’y bangungot ang tuluyang nagaganap. Patuloy ang pagpasok ng militar sa mga paaralan upang gawing base o upang maghasik ng lagim para sa mga Lumad. Dahil iba ang kanilang paniniwala, iba ang hitsura at iba ang pananalita, tumanggap sila ng pagmamalupit sa mga militar. Ngunit mayroong nailantad na mas malalim na lihim sa likod ng Batas Militar sa Mindanao. Ayon sa mga nakapanayam, ang mga lupain na pinaninirahan ng mga Lumad ay sagana sa likas na yaman. Likas na yaman na pinagnanaisan ng mga dayuhang kapitalista. Ito ang isa sa mga pangunahing dahilan ng pagpapaalis at pang-aabuso sa mga Lumad. Lagi nating inaasahan ang batas pagdating sa pagtatanggol ng mga karapatan ng ating mga kababayan. Pagdating sa mga katutubo, binuo ang Indigenous People’s Rights Act o IPRA law para sa kanilang proteksyon. Nasaan ito? Ano ang nangyayari sa ating paglalakbay bilang isang demokrasya, bilang malayang bansa?

Kung matatandaan, matagal nang humihingi ng suporta ang mga Lumad upang masustentuhan at mabigyan ng sari-saring materyales o pondo ang kanilang sistema ng edukasyon.

ARMAS AT PLUMA: PAKIKIBAKA NG MGA BATANG LUMAD

SULAT NINA ALLAN P. CASAUL JR. AT DANIELLE THERESE M. LINTAG
MGA KUHA NI EDWIN R. SEGISMUNDO
LAPAT NI GERALD JOHN C. GUILLERMO

1760

BIKTIMA NG PANANAKOT PAGBABANTA SA UNANG TAON NI DUTERTE.

(Taong Hulyo 2, 2017. Kabilang rito ang mga Lumad na mag-aaral, volunteer teachers, mga kawani at namamahala ng mga paaralan, mga miyembro at opisyal ng PTCA, at mga pinuno ng komunidad.)

Hangarin nilang magkaroon ng oportunidad ang lahat ng batang Lumad na makapag-aral. Hinahangad din nilang makabangon sa buhay. Ngunit, ang sagot sa kanilang panawagan ay gatiyo at balang pinalilipad sa mga gusali ng kanilang paaralan. Dahil sa panganib at takot, ang mga Lumad ay napilitan lumisan sa kanilang ninunong lupain. Nasaan ang Kagawaran ng Edukasyon para magsagawa ng mga imbestigasyon? Nasaan ang gobyerno? Nasaan ang pinangakong pagbabago?

BANGUNGOT NG NAKARAAN

Habang nagsasagawa ng interbyu, sumulyap ang isang sekyu ng DepEd na giliw na giliw sa pagkuha ng larawan ni teacher Leah habang siya'y umiiyak. Ganito na ba ang tingin natin sa paghihinagpis, sa sakit ng ating kababayan? Nasaan ang ipinagyayabang natin na pagkakaroon ng pagkakaisa? Nakawawalang-gana. Nakahihiya. Masakit.

Tunay na ikinasama ito ng loob ni Ma'am, dahil din sa kanilang karanasan kung saan ang mga sundalo ay ganadong-ganado habang kumukuha ng mga larawan ng mga Lumad na nasa masamang pamumuhay. Ang larawang ito sa unang iglap ay walang kahulugan, larawan lamang ng isang babaeng umiiyak at nagsisigaw, drama raw. Ngunit, sa larawang ito napakaloob ang hinaing ng masang api. Ito ang iyak ng mga Pilipinong dumaan sa mga katiwalian at pang-aapi ng mga gahaman sa kapangyarihan at lulong sa bisyo ng kababawan, mismong kapwa nating mga Pilipino. Hindi lamang katutubo ang mga Lumad. Pilipino rin silang kasabay nating mamuhay sa ating bansa. Ngunit ang mismong mga sundalong nagdudulot ng militarisasyon sa kanilang mga komunidad ang nagpipigil sa kanilang mamuhay nang payapa.

Si Ma'am Leah ay isa sa napakaraming guro na isinangga ang kanilang mga

katawan, handang magsakripisyo at humarang sa mga nagliliparang bala upang maitawid lamang ang mga mag-aaral na itinuturing din niyang mga anak.

Amin ding nakapanayam ang isang mag-aaral sa baitang labindalawa na nagngangalang Indang na kabilang sa tribong B'Laan. Bakas sa kaniyang mukha ang pagod na dulot ng kawalan ng matutuluyan mula nang sila'y lumisan sa kanilang komunidad sa Mindanao. Nadagdagan pa ang kaniyang hinaing nang hindi pansinin ni Kalihim Briones ang sigaw ng kabataan. "Ang DepEd ay dapat may malasakit," ang sabi niya na may kasiguraduhan at kalungkutan sa kanilang boses.

Habang ang mga Lumad ay naghihirap, puno ang kanilang mga lupain ng likas na yaman tulad ng mga mineral na mahahanap sa mga kagubatan at kabundukan ng Mindanao. Pati ito ninanakaw at ipinagkakait sa kanila. Hanggang pagkuha ng litrato at patawa na lang ba ang kayang gawin ng inutil na pamahalaan? Wala bang pagkukusa ang Kalihim ng Edukasyon upang makita ang mga tao mismong biktima ng katiwalian? Puro na lamang magandang balita mula sa midya ang naririnig natin tungkol sa sitwasyon sa Mindanao nang maitalaga ang Batas Militar. Kuno-kuno nakamit na raw ang kalayaan at kaayusan, mga pahayag na nagsasabi na mas maganda umano ang Batas Militar dahil sa kapayapaang nabibigay nito. Papaano naman ang kapayapaan ng mga kapatid nating mga Lumad sa kanayunan? Bakit hindi ito naibabalita sa telebisyon kagaya ng mga papuri sa militar na madalas nating marinig?

Ayon kay Teacher Leah, hindi nagkakaiba ang pangarap ng mga katutubong kabataan sa pangarap ng isang mamamayang Pilipino na tagalungsod. Nais nilang maging isang propesyonal, nais nilang maging simula ng pagbabago at kaunlaran. Gusto nilang magturo, lumaya at magpalaya. Nangangarap sila ng marangal na pamumuhay ang

isang mundong mapayapa. Diba iyan din mismo ang mga pangarap natin? Buhay na buhay ang Ateneo dahil sa lakas ng mga pangarap na ito. Ramdam na ramdam ang pagnanais na baguhin ang mga bagay-bagay. Rinig ang ingay ng kabataang may maraming nais marating pagkatapos magtapos sa pamantasan. Ngunit kasama ba natin ang mga marhinalisado sa pagtataguyod ng mas maunlad na kinabukasan?

PANAWAGAN

Balikan natin ang kuwento ng mga batang Lumad. Imbis na bigyan ng suporta, karahasang dulot ng pambobomba ang natamo ng kanilang komunidad. Ito nga ang huling tibok ng puso para sa pangarap na nagunaw. Nawa'y hindi natin ito makalimutan. Huwag nating makalimutan na may

panahon kung saan kapuwa-Pilipino ang pumatay sa mga pangarap ng kaniyang mga kapatid.

Hindi maganda ang mga nangyayari. Huwag basta-bastang paniwalaan ang mga nababasa sa mga pahayagan o sa telebisyon. May mga kuwentong itinatago ang bawat pangyayari. Tuloy ang pagsisid at pagmamasid. Nakalulungkot isipin pero minsan, puro na lang "pagpapapogi" ang inaataupag ng mga nararapat na tagabantay ng ating mga kalayaan, ang midya. Paano na ang mga batang Lumad? Paano ang mga Pilipino sa kanayunan? Pilipino rin sila parang ikaw, parang ako o parang si Kalihim Briones o parang si Pangulong Rodrigo Duterte.

Sa kanilang kilos-protesta nakita namin nang harapan ang mga labi

ng mga nawasak na pangarap, bunga ng digmaang gawa-gawa para sa pansariling at gahamang interes. Sari-sari ang mga inosenteng nasawi. Sa pagdaan ng mga minutong nagiging oras, mga araw na nagiging buwan at buwang nagiging taon ng kadiliman para sa mga kapatid nating mga katutubo, may ninanakawan. May inaabuso. May nasasaktan. Isa si Obelio Bay-Ao, mag-aaral na pinaslang ng mga elemento ng militar. Ang mga walang muwang at walang kalaban-laban sa mga armas ay kinikitil. Ito ang Batas Militar na nararanasan ng kabataang Lumad.

Nariyan ang mga guro at mag-aaral na nagbuwis ng buhay, tuloy ang sigaw nila ng hustisya. Ang buhay nila ay nagiging kapalit para sa pagmimina, pangangamkam ng mga agrikorporasyon ng likas-yaman at

“NI WALA SIYANG NILABAS NA STATEMENT. NA SANA KAMI MAPROTEKSIYONAN NG KABATAAN DOON SA AMING PAARALAN, WALA PA RIN HANGGANG NGAYON. NANINIWALA SIYA SA SINASABI NG AFP, NA [KAMING] MGA NPA.”

INDANG
MAGAARAL SA IKA-12 NA BAITANG

lupain. Kayamanang diniligan ng dugo at luha. Ang militar ba talaga ay naglilingkod sa sambayanan o para lamang sa interes ng iilan?

Imbis na mapayapang tono sa cellphone, bala at mortarang nagsisilbing alarm clock nila. Imbes na pag-aaral at pagtatanim, pagbabakwit ang nasa iskedyul nila. Imbes na letrang A hanggang D sa mga makabuluhang pagsusulit ukol sa sipnayan o agham, buhay o kamatayan ang kapalit ng kanilang mga desisyon. Tuloy pa rin ang paggulong ng kuwento ng mga batang Lumad.

“Inutil” ang paulit-ulit na tinawag sa kalihim at sa pangulo, ngunit hindi “inutil” ang tamang tawag sa kanila, sila ay “uto-uto”. “Uto-uto”, sunod-sunuran sa mga kapangyarihan at sa mga gahamang lumulustay ng ating likas

na yaman. Sagana sa yamang mineral ang kanilang mga komunidad ngunit napagkakaitan sila ng mga militar na siyang dapat na tagapangalaga ng interes ng mamamayan.

Gumising na. Gumising na tayong lahat mula sa kasinungalingan. Ipinagkaitan ang mga kabataang Lumad ng dignidad, kultura at paraan ng pamumuhay para sa pansariling pakinabang ng mga naghaharing-uri ng sariling bayan. Tindig na! Pakinggan ang hinagpis at pakikibaka ng mga Lumad. Itatak natin ito sa ating mga alaala upang hindi mawala kailanman ang katotohanang dala ng mga batang Lumad na tumungo pa sa kalunsuran para iparating ang kanilang hinaing. Kailangan nating kumilos upang hindi mapunta sa kawalan ang bayang pinaghirapang buuin ng ating mga ninuno.

GINTO SA SUGATANG KAMAY

SULAT NINA SAMANTHA JUSTINE Q. DOMINGO AT MATT D. RODRIGUEZ
SINING NI PIE G. TIAUSAS
LAPAT NI PAT N. REYES

Sa edad na limang taong gulang, naglalaro at naglilikut sa bahay ang isang bata. Sa edad na sampung taon, nakatatagpo siya ng mga bagong kaibigan. Sa edad na labinlima, nag-aaral siya nang mabuti sa mataas na paaralan, lalo na para sa kaniyang kinabukusan. Gayunpaman, hindi ito ang katotohanan sa buhay ng maraming batang Pilipino sa mga edad na ito, lalo na sa mga naninirahan sa probinsya. Sa halip kasi na paghandaan ang kinabukusan sa paaralan, nagtatrabaho sila para sa kanilang kasalukuyang karukhaan. Mapanganib din ang kanilang pinagtatrabahuan na kadalasa'y sa mga plantasyon o di kaya'y sa minahan. Isa lamang ito sa mga isyung nasa ilalim ng suliraning Child Labor sa bansa.

INDUSTRIYA NG PAGMIMINA

Mayaman ang Pilipinas sa bakal, lalo na sa ginto. Ayon sa Department of Environment and Natural Resources o DENR, pangatlo sa mundo ang Pilipinas sa may pinakamaraming deposito ng ginto, ikaapat sa tanso at panlima sa nickel. Subalit, maliit lamang ang nagiging ambag nito sa ekonomiya ng bansa. Nananatiling agrikultura pa rin ang pangunahing kalakal sa bansa.

Sa kabila nito, nananatiling isa sa mga pinakamapanganib na trabaho ang pagmimina. Hindi ligtas ang mga manggagawa sa mga nahuhulog na bato at sa mga dinamitang gamit sa pagbubungkal. Nakalalason din sa

katawan ang mga kemikal na ginagamit sa prosesong iyon katulad ng mercury at lead na maaari pang umabot sa mga katabing ilog. Nasa peligro rin ang malalapit na pamayanan dahil sa pagguho ng bundok.

Ayon kay Karl Isaac Santos, Media and Communications Officer ng Alyansa Tigil Mina, maraming dahilan kung bakit marapat itigil ang pagmimina sa bansa. Bukod kasi sa pinsalang bitbit nito sa hinaharap, isang kapuluan ang Pilipinas. Hindi gaya ng Pilipinas ang mga bansa tulad ng Canada at Australia na mainam para sa industriya ng pagmimina. Hindi gaya ng Pilipinas, ang mga bansang

ito ay landlocked o napapalibutan ng mga lupain kaya't mas naiiwasan ang peligro na matapon ang nakalalasong kemikal sa mga daluyan ng tubig. Bukod pa rito, dahil sa lokasyon ng Pilipinas na matatagpuan malapit sa Karagatang Pasipiko (kung saan nabubuo ang maraming bagyo) at bahagi ng Pacific Ring of Fire (kung saan madalas ang paggalaw ng lupa), mas may mataas na banta ng landslide at lindol sa bansa na nagpapataas ng posibilidad ng pagkaguho ng mga minahan. Pumapatong ito sa mga panganib na nararanasan ng mga minero. Dumaragdag din ang pagmimina sa magiging epekto ng mga nakaambang delubyo, dahil sa climate change.

“GINAWA ANG MGA BATAS NA ITO UPANG I-MAXIMIZE O MA-UTILIZE ANG MGA MINERAL RESOURCES NG BANSANG, AT HINDI UPANG PROTEKTAHAN ANG TAO AT KALIKASAN.”

KARL ISAAC SANTOS
MEDIA AND COMMUNICATIONS OFFICER,
ALYANSA TIGIL MINA

Ngunit lalong nagiging mahirap ang pagtigil sa mga operasyon nito dahil kontrolado ng malalaki at banyagang korporasyon ang nasabing industriya. Ibinalita rin ng Mines and Geosciences Bureau o MGB na mahigit 4.4 na milyong dolyar ang inilaan ng mga banyagang korporasyon sa pagmimina mula 2004-2011, ngunit nasasakop lang nito ang large-scale mining. Mas nakakalat ang small-scale mining sa iba't ibang bahagi ng bansa.

BATANG MANGGAGAWA SA PILIPINAS

Ayon sa datos ng Department of Labor and Employment (DOLE), mahigit 250,000 ang mga Pilipinong nagtatrabaho sa mga minahan. Sa bawat sampung minero, isa sa kanila ang menor de edad.

Isa ang Ecumenical Institution for Labor Education and Research (EILER) sa mga NGO sa bansa na nagsusulong ng mas makataong kondisyon ng paggawa at pagpapalaya lalo na sa mga batang manggagawa. Ayon sa kanilang datos, karamihan sa mga batang minero ay nasa edad sampu hanggang labimpitong taon, ngunit mayroon pang mga kaso ng mga batang limang taong gulang pa lamang na nagsisimula nang magmina.

Sa paglalarawan ni Rochelle Porras, ang Executive Director ng EILER, mas malala ang epekto ng pagmimina sa mga kabataan. Bukod sa mga nabanggit, nakaaapekto din ang gawaing ito sa kalusugan at paglaki ng mga batang minero. Dahil mas mahina at musmos pa ang kanilang pangangatawan, nahihinto ang kanilang paglaki at mas madalas silang nagkakasakit. Nasisira ng mabibigat na trabaho ang koordinasyon ng utak at katawan ng mga bata at naaapektuhan ang kanilang pag-uugali, lalo na pagdating sa pag-aaral. Ayon sa pag-aaral ng EILER, nakakakalap sila ng balita mula sa mga batang minero tungkol sa kanilang alenyasyon mula sa ibang bata.

Hindi man ito kagustuhan ng kanilang mga magulang, wala silang magagawa sapagkat lubusang lubog sa kahirapan ang pamilya dahil hindi sapat ang

kanilang kinikita. Magulang man o anak, wala silang ibang mapagtatrabahuan sapagkat yaong pagmimina lamang ang bukas na oportunidad para sa kanila.

Hindi rin sila makakapagsarili dahil pag-aari ng malalaking korporasyon ang malalawak na lupa. Mas lalo pa silang naghihirap sapagkat maliit lamang ang suweldo. Naglalaro ito sa 100-150 piso kada manggagawa na hindi sapat para sa pangangailangan ng pamilya. Ito ang nagiging kaso sa maraming rehiyon sa bansa, Luzon, Visayas o Mindanao man.

SAGOT NG PAMAHALAAN

Sa pag-aaral ng Crispin B. Beltran Resource Center or CBBRC, nagsimula pa noong panahon ng mga Amerikano ang industriya ng pagmimina sa Pilipinas. Bagaman nagsara ang ibang minahan, bumalik muli ang industriya sa pagpasok

ng mga banyagang korporasyon, dulot ng Mining Act of 1995 sa ilalim ng administrasyon ni Corazon Aquino.

Sa obserbasyon ni Santos, isinasantabi ng gobyerno ang usapin ng child labor sa mga minahan dahil iilan lamang ang mga batas sa pagmimina: ang Philippine Mining Act of 1995 at ang Small Scale Mining Act of 1991. "Ginawa ang mga batas na ito upang i-maximize o ma-utilize ang mga mineral resources ng bansa, at hindi upang protektahan ang tao at kalikasan," sabi ni Santos.

Ani Porras, mayroon namang mga proyektong ginagawa ang pamahalaan sa kasalukuyan subalit hindi ito naglalayong maghain ng pangmatagalang paglutas sa suliranin. Hindi sapat ang ginagawa ng pamahalaan para masolusyonan ang mga problema katulad ng kawalan ng lupa, sahod, at trabaho. Ang pagkukulang ng

**NG MGA BATANG MINERO
NAGTATRABAHO NG
8 - 10 ORAS ARAW ARAW
ANG NATIRA AY 8-10 ORAS
DIN NGUNIT 3-4 ARAW KADA LINGGO**

“DAHIL MAS MAHINA AT MUSMOS PA ANG KANILANG PANGANGATAWAN, NAHIHINTO ANG KANILANG PAGLAKI AT MAS MADALAS SILANG NAGKAKASAKIT.”

ROCHELLE PORRAS

EXECUTIVE DIRECTOR, ECUMENICAL INSTITUTION FOR LABOR EDUCATION AND RESEARCH (EILER)

gobyerno ang sinusubok tugunan ng iba't ibang NGOs ng bansa katulad ng Alyansa Tigil Mina at Ecumenical Institution for Labor Education and Research (EILER).

Isa sa mga hakbang tungo sa mas makataong industriya ng pagmimina sa Pilipinas ang isinusulong ng Alyansa Tigil Mina na Alternative Minerals Management Bill o AMMB bilang bagong batas sa pagmimina. Nakasentro ito sa makatuwiran, matalino, makatao at makakalikasang pagmimina sa bansa para sa bansa. Nagsasagawa rin sila ng mga leadership training, security training, at iba pang paglinang sa kakayahan ng mga kabataan sa

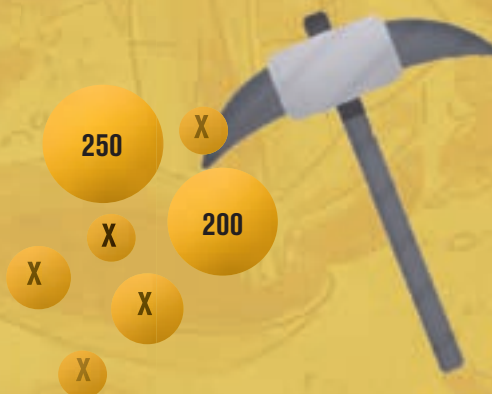
mga lugar na patuloy ang operasyon ng minahan. Ganito rin sa mga pamayanan kung saan talamak ang human rights violations at harassments sa mga batang minero. Para naman sa mga lugar na naalis na ang mga minahan ngunit may pagkakataon pa ring bumalik, itinuturo ng Alyansa Tigil Mina sa mga kabataan ang naging laban ng kanilang mga magulang sa mapanirang pagmimina. Sa pagtuturo nila nito, napapaintindi sa mga kabataan ang mapanirang epekto ng pagmimina at kung bakit dapat itong pigilin.

Bukod pa roon, sinusulong ng EILER ang pagpapamulat sa lipunan ukol sa mga problemang

30.8% EDAD 15-17 **11% EDAD 10**

**KUNG KAILAN NAGSIMULA
BILANG MINERO**

**MULA PHP 200-250
ANG SAHOD NG MGA MINERO**

kinakaharap ng mga minero, lalo na ng mga kabataang manggagawa. Naglalathala sila ng iba't ibang magasin katulad ng "Datos," at pati na rin online sa pamamagitan ng newsletter at kanilang website. Nagkakaroon din sila ng mga kumperensya at forum upang pag-usapan at ibahagi sa karaniwang mamamayan maging sa iba pang mga NGO ang kasalukuyang kalagayan ng mga manggagawang minero. Nagsasagawa rin sila ng mga programa na nagtuturo ng iba't ibang karapatan ng mga manggagawa, lalo na ang kaalaman tungkol sa kanilang karapatan bilang manggagawa. Halimbawa nito ang tinatawag nilang "Workers' Study" kung saan umaabot ng isang libo ang sumasali.

PANAWAGAN SA LIPUNAN

Para sa pamahalaan, mainam ang ibinahaging panawagan ni Mark Saludes sa magasin na "Human Rights Watch" na kailangang pag-usapan at bumuo

ng mga estratehiya upang mailayo ang mga minero mula sa mga kondisyong higit na naglulubog sa kanila sa karukhaan. Sa madaling sabi, kailangang ipatupad ang mga batas na nagbabawal sa mga delikadong kondisyong inilalagay ng mga minahan sa manggagawa o tuluyan na lang ipagbawal ang pagmimina. Kailangang siyasatin ang kalagayan ng mga manggagawa at gabayan sa tamang direksiyon ang kabataan kaysa pabayaang sila sa kapahamakan ng pagtatrabaho, lalo na sa minahan.

Para sa mamamayan, sapat ang pagiging mulat at pagpapamulat sa iba ukol sa isyu ng mga batang minero. Hindi puwedeng maging bulag at manhid sa mga daing ng kapuwa-Pilipino, malayo man sila sa Maynila. Kailangan ng suporta ng maraming NGO na nagsusulong ang karapatan at kapakanan ng mga manggagawa ng bansa. Hindi lamang sa pamahalaan at mga NGO nakasalalay ang kaunlaran ng bansa kundi sa maliliit na pagkilos ng mamamayan at pagkakaisa ng lahat.

KAILANGANG PAG-USAPAN AT BUMUO NG MGA ESTRATEHIYA UPANG MAILAYO ANG MGA MINERO MULA SA MGA KONDISYONG HIGIT NA NAGLULUBOG SA KANILA SA KARUKHAAN.

MARK SALUDES
HUMAN RIGHTS WATCH

EDWARD FLANAGAN'S

BOYSTOWN

4*KOMIKS MAGASIN

KOMIKS

P 7.50

EENY MEENY MINY MOE: ANG MAPILI O MANATILI?

SULAT NINA CAILA B. NOCHE AT ADRIAN SORIANO
SINING NI RIZELLE A. DIAZ
LAPAT NI PAT N. REYES AT GERALD JOHN C. GUILLERMO

Nakikita sila sa tabi-tabi. Naririnig ang mga katok nila sa bintana ng mga tindahan at sasakyan. Napakinggan na natin ang kanilang boses sa hindi maubos-ubos na mga dokumentaryo at balita ukol sa kanila.

Ayon sa datos na naitala ng UNICEF at Philippine Statistics Authority noong 2009, halos 4 milyong bata ang salat sa ilang mga pangunahing pangangailangan tulad ng malinis na palikuran at tubig. Halos 260,000 naman ang walang maayos na tinitirhan, yaong kung bansagan ng bayan bilang mga batang lansangan. Kahirapan ang itinuturong dahilan sa buhay na ito ng ilan sa mga kabataang Pilipino, at patuloy na nakaaapekto partikular na sa kanilang kinabukasan. Ayon sa UNICEF marami sa kabataan ang tumitigil sa kanilang edukasyon dahil sa higit na mainam sa mga mata ng magulang ang kinang ng kikitain sa trabaho kaysa sa gagastusin sa pag-aaral. Dahil dito, maraming institusyon, pribado at publiko, ang sumasalo, nagpapalaki, nagtuturo, at nagbibigay ng oportunidad sa mga batang ipinanganak na mistulang hindi nabigyan ng pagkakataon.

Isa ang Boys Town sa Lungsod ng Marikina sa mga institusyong nangangalaga sa mga musmos na walang mauwian. Kabilang din sa mga kinukupkop nito ang mga binatilyo at matatandang naulila o walang pamilya. Hindi lamang ito isang lugar kung saan inaalagaan ang mga naulila. Nagbibigay din ito ng oportunidad sa mga batang lansangan dahil sa ideya at paniniwalang magiging isang makabuluhang bahagi sila ng lipunan

bilang-araw. Bukod sa edukasyong natatanggap ng mga bata, sinasanay din sila sa iba pang mga larang gaya ng pampalakasan at kasanayang teknikal. Nananatili sa kustodiya ng Boys Town ang mga naulila hanggang sa panahong kaya na nilang mamuhay nang mag-isa. Naging maganda at malinis ang reputasyon ng institusyon mula nang itinayo ito, subalit sa paglipas ng panahon dumaan ang mga kontrobersiya ukol sa pamamahala nito.

NAKARAAN AT PAGBABAGO

Nagsimula ito sa pamamahala ni Daniel Cabangbangan noong Abril 2004. Kasunod nito ang maraming alegasyon

ng pang-aabuso sa mga kinupkop na bata doon, mula sa seksuwal na pang-aabuso, pisikal na pananakit hanggang sa maling paggamit ng pondo. Naglabas ng serye ng mga artikulo ang Philippine Center for Investigative Journalism ukol sa mga pangyayari sa Boys Town. Nagbibigay ito ng isang maliit na sulyap sa higit na malaking problema sa bansa - ang pag-abuso sa kapangyarihan para sa mga sariling pakinabang.

Pagkaraan ng maraming imbestigasyon, nanatiling nakabinbin ang kaso ng Boys Town. Kung hindi kasi naisasantabi ang usapin, nagkakaroon ng pagpapatahimik sa mga posibleng testigo ng karahasan.

Hindi na rin nakabalik ang institusyon sa dati nitong takbo, na ngayo'y tila nakasarado na ang daan sa pag-unlad. Marami sa dating nagtatrabaho sa Boys Town, mga respetado at minahal, ang nasibak sa pwesto at napalitan simula ng mamuno si Cabangbangan.

Tinanggal ang gymnastics program, na naging kahusayan ng maraming bata sa institusyon, upang mapalaganap ang ballet, dahil sa mungkahi at pagtutulak ni Cabangbangan. Nasibak din sa kani-kanilang puwesto ang mga opsiyal na hindi sang-ayon sa pamumuno ni Cabangbangan. Sa kabila ng mga reklamo, nanatili sa puwesto si Cabangbangan sa basbas ng dating alkalde ng Maynila na si Lito Atienza. At sa ngayon walang nang lumalabas na kahit anong balita, masama o maganda galing sa institusyon. Dahil sa mga kontrobersya, nababahiran ang dapat sana'y sikolohikal na suportang maibibigay ng institusyon sa mga naulila o mga batang lansangan bilang bahagi ng kanilang pagbabalik sa lipunan.

UGNAYAN: BATAYAN NG RELASYONG SOSYAL

Ayon kay Samantha Mendez, isang sikologo, importante ang ugnayan o "attachment" ng isang bata sa kanyang mga magulang o tagapangalaga. Maaaring iisa lamang ang tagapangalagang ito, o di kaya'y higit sa isa. Kadalasan, ang ina ng isang bata ang gumaganap bilang pangunahing tagapangalaga nito, at kadalasan ring nabubuo ito sa unang taon ng buhay ng bata.

"Yung attachment," wika ni Mendez, "it's a strong emotional bond between a child and the main caregiver which is usually the mom. The 'attachment style' that a child, an infant, creates with the main caregiver becomes an internal working model or a template for the child for future social relationships. Kung baga, kung anong naging attachment style ng infant during infancy with the main caregiver, 'yun yung parang magiging template niya of a social relationship. But this template is changeable."

Dagdag pa ni Mendez, "When the child grows up, yung hahanapin niyang mga

"WHEN THE CHILD GROWS UP, YUNG HAHANAPIN NIYANG MGA TAONG KA-SHARE NIYA NG SOCIAL RELATIONSHIP WILL BE SIMILAR TO THE ATTACHMENT STYLE NA NAGKAROON SIYA WITH THE PRIMARY CAREGIVER."

SAMANTHA MENDEZ
KAGAWARAN NG SIKOLOHIYA
PAMANTASANG ATENEO DE MANILA

taong ka-share niya ng social relationship will be similar to the attachment style na nagkaroon siya with the primary caregiver." Ibig sabihin, ang batang hindi inalagaan sa kanyang paglaki ay maaaring maging iwas sa mga tao. Maaari din siyang maghanap ng mga kaibigang "toxic" dahil ito ang naging karanasan niya sa kaniyang mga magulang o pangunahing tagapangalagang palagi siyang pinagagaitan.

Sa kabilang panig, ayon sa ilang mga pag-aaral, nagpapakita ng mabuti at magandang sikolohikal na kondisyon ang mga batang pinalaking may matibay na ugnayan sa kanyang pangunahing tagapangalaga na naging, ayon kay Mendez, mas tumutugon at sensitibo sa mga pangangailangan ng bata noong siya ay sanggol pa lamang at ang tanging paraan ng komunikasyon ay pag-iyak.

BUHAY-PASILIDAD: PAG-AALAGA AT PAGKUKUPKOP

Ang kalinga ng pangunahing tagapangalaga ang sinusubukang tugunan ng Boys Town at ng ibang mga ampunan sa mga batang kinukupkop

nito. Pinupunan ng mga nangangalaga sa mga ampunan, pinatatakbo man ng simbahan o pribadong organisasyon, ang pangangailangang ito para sa hinaharap ng mga batang naulila. Subalit ito ang isang problema sa Boys Town. Wika ni Mendez, "For example, kulang ng human resource, which is usually the case here, pati yung physical resources. So hindi maa-address ang mga needs nila. Makaka-affect siya psychologically sa bata kasi hindi magkakaroon ng secure attachment." Hindi kasi kakayaning tugunan nito ang sinasabing secure attachment na integral sa paglaki ng isang bata.

Nagiging pag-asa ngayon ang pag-aampon upang matugunan ang pangangailangang ito na hindi tiyakang makukuha kung nasa likod ng nasabing institusyon. Sana raw, wika ni Mendez, kapag inampon ang ilan sa mga bata, mabibigyan sila ng karapat-dapat na pansin na kailangan nila na maaaring hindi nila makuha sa institusyon. Ibig sabihin, mahalaga ang pinansiyal at emosyonal na kahandaan ng mga nais mag-ampon. Bitbit kasi nito ang kaligtasan at seguridad sa kanyang bagong tahanan.

ITINALA NILA SA ILALIM NG

POVERTY LINE

ANG HALOS

13.4

MILYON NA
MENOR DE EDAD

Binanggit din ni Mendez na kahit nasa likod ang mga bata ng bahay-ampunan, gaya ng Boys Town, maaari pa ring maapektuhan ang proseso ng kanilang pagkahubog ng mga isyu sa labas nito. Marami raw kasing mga sistemang bumubuo sa pagkatao ng isang bata, lalo na sa isang batang galing sa kalye— edukasyon, relihiyon, henerasyon, edad, at iba pa. “When you try to understand a person,” banggit niya, “I will not judge and talk to you and consider your personality or IQ, titingnan ko rin yung friends mo, yung family mo, yung neighborhood mo, yung country mo, kasi there are different systems surrounding a person, and if you want to understand this person, you cannot just study this person in a vacuum.”

Nagpaliwanag si Mendez, “Titingnan mo yung entirety, even the time, the generation. Like ngayon, internet generation; meron yung effect compared sa mga adolescents na nabuhay noong 80s noong wala pang internet dito sa Pilipinas.” Maaari pa rin daw “ma-trigger” ang mga bata ng mga nakikita nilang nangyayari sa bayan na malapit sa puso nila. Maaari ding manumbalik ang mga naging karanasan o nakita nilang sitwasyon na maaaring magiging dahilan ng kanilang trauma.

“May time element,” dagdag niya, “There’s also culture, and our laws, and things they see in the news. Hindi rin natin alam, baka may na-witness din silang mga killings or things that can also cause vicarious trauma, so you don’t have to experience the physical abuse to be traumatized by it. you can just observe it from [the victim]. Likewise, yung mga nakikita nila sa TV, kung saan-saan, nakaka-affect pa rin ang mga bagay na ito para sa kanila.”

MAPILI O MANATILI?

Bagaman mayroong oportunidad para sa isang matibay na pundasyon sa pakikipag-ugnayan ang mga bahay-ampunan, maraming batang ulila pa rin ang tumatakas sa mga nasabing pasilidad dahil pakiramdam nila na mas makukuha nila ang mga kinakailangan nila sa kalye. Halimbawa nito ang pagtakas at kalauna'y paghuli sa 50 (ng 100+ na tumakas na) bagong dating na mga kabataan sa Boys Town noong ika-28 ng Disyembre 2016. Sa kaso na iyon, nahuli ng Manila Social Welfare Unit ng PNP ang mga batang nanlilimos sa mga negosyanteng dumadaan. Ayon sa kanila, tumakas sila dahil hindi sapat ang pagkain para sa kanila at hindi rin maganda ang kalidad nito.

Pero tinanggi ito ni Nanel Tanyag, ang social welfare unit head ng Boystown, at sinabing sapat naman ang pag-aalaga at pagkaing binigay sa unang dalawang batch na pinasok. Sa kaso na iyon, maaaring hindi sanay ang

mga bata sa mga batayan ng institusyon o hindi nila alam ang magagawa ng institusyon para sa kanila. Lalo na para sa mga binata, mahirap bumitiw sa mga nakasanayan nilang panuntunan sa kalye dahil iba ang konsepto nila ng buhay sa loob ng bahay-ampunan. Dahil doon, maaaring naiisip nilang mas maluwag at maganda ang buhay sa labas. Kaya mas nais nilang manirahan doon kaysa sa Boystown na mas mahigpit at mas kontrolado.

Ayon kay Mendez, kailangan raw kasing maramdaman ng bata na ligtas sila sa kapahamakan at gutom sa institusyon kahit iba ang mga panuntunan nito. Sa ibang salita, dapat ilatag at ipaliwanag ng mga institusyong pang-ampunan gaya ng Boys Town ang mga pagbabagong makukuha ng isang batang bagong lagak sa ampunan - na mas mabuti ang magiging buhay sa loob dahil sa pangako ng alaga at edukasyon sa kabila ng mas maluwag na buhay sa kalye.

“THERE ARE DIFFERENT SYSTEMS SURROUNDING A PERSON, AND IF YOU WANT TO UNDERSTAND THIS [CHILD], YOU CANNOT JUST STUDY THIS PERSON IN A VACUUM.”

SAMANTHA MENDEZ
KAGAWARAN NG SIKOLOHIYA
PAMANTASANG ATENEO DE MANILA

KULANG DUNONG: EDUKASYONG WALANG LIBRO

SULAT NINA MARY GRACE D. AJERO, CARL JASON C. NEBRES, AT EDWIN R. SEGISMUNDO
KUHA NI CHRISTINE LOUI V. ARAÑA
LAPAT NI PAMELA H. LAO

Katotohanan na ng marami sa mga paaralan sa buong Pilipinas, malapit man sa Maynila o nasa laylayan na ng sibilisasyon, ang kulang-kulang na karanasan sa edukasyon. Isa sa mga pangunahing suliranin ito ang kalbaryo ng mga mag-aaral sa mga malalayong baryo sa Pilipinas. Sa isang dokumentaryo ng Reel Time sa mga mag-aaral sa hayskul ng Sua National High School sa Matnog, Sorsogon, isa si Jer John sa mga batang tumatawid sa malamig at malalim na tubig-dagat at tatlong ulit na akyat-manaog sa bundok makapasok lamang araw-araw. Isa pa sa mga suliranin sa edukasyon ng bansa ang kakulangan sa mga pangunahing kagamitang pagkatuto gaya ng mga upuan at mesa, pisara o whiteboard, mga libro at iba pang instructional materials, mga aparato para sa science laboratory at maging ang mga computer units bilang bahagi ng computerization program ng DepEd. Sa parehong dokumentaryo, kapansin-pansin na wala nang sulatan ang upuan na ginagamit ni Jer John, gayong ang mga kaklase niyang naghahati-hati sa isang mesa bilang sulatan sa klase. Lamog na rin ang librong bitbit ng mga bata dahil sa paghahati-hati ng 3-5 estudyante at pinagpasa-pasahan nang halos ilang taon. Idagdag pa rito ang mababang kalidad ng mga nasabing kagamitan, na kung hindi madaling masira ay mali-mali naman ang impormasyon partikular na sa mga ginagamit nilang aklat.

Paano na ang pangako ng edukasyon kung hindi maipangako ang magandang kalidad nito? Isa nga lamang ba itong pagkukulang ng pamahalaan, o mayroon itong sinasalamain sa estado ng pamahalaan at politika sa bansa?

1:34

AVERAGE NA TUOS SA
STUDENT-TEACHER RATIO
MULA TAONG 2005-2015

544.1
Bilyong piso

APRUBADONG BADYET
NG KAGAWARAN NG
EDUKASYON SA TAONG 2017

607.8
milyong piso

NASAYANG SA PAGBILI NG MGA
OUTDATED TEXTBOOKS SA PAGPASOK
NG K TO 12 CURRICULUM TAONG 2013

3 milyong
piso

GASTOS PARA SA FOOD AND HOTEL
ACCOMMODATION NG MGA TEACHERS
SA SAN FERNANDO CITY TAONG 2013

MUKHA NG MGA DATOS

Sa pagsusuri sa mga datos ng DepEd, mula 2014 hanggang 2016, iisa ang kalagayan ng mga numerong ipinapaskil nito – hindi naaabot ng aktuwal na bilang ang naging target nito sa isang buong taon. Sinuri ng pahayagan ang tatlong taong Physical Plan of Operation ng DepEd na siyang inilalabas ng kalihim ng kagawaran. Noong 2014, pumalo sa 1,481,553 mga upuan ang nabili at naihatid ng DepEd sa mga paaralan sa buong bansa, kulang ng humigit-kumulang 600,000 mga upuan sa 2 milyong upuang target ng ahensya. Kasama na sa ipinambili nito ang natirang pondo sa Basic Education Facilities Fund ng 2013, na siyang natipid ng DepEd dahil sa hindi naabot na target noong 2013. Ibig sabihin, mula sa natipid noong 2013, nagpatong lamang ito sa taong 2014 nang hindi lubos na nagagamit kahit pa spillover na lamang ito ng nakaraang taon. Matatandaang tinaasan pa ang badyet ng kagawaran para sa mga aklat at instructional materials nang halos 8.3 bilyong piso mula sa badyet noong 2013. Sa pagpasok ng mga unang mag-aaral sa Grade 10 sa taong 2015, wala sa humigit-kumulang 800,000 mga upuan na target ng pamahalaan ang aktuwal na naihatid sa mga silid-aralan ng Senior High School, maliban sa isang milyong upuan na naihatid para sa henerikong gamit o para sa lahat ng antas. May agwat ng halos 12 milyong libro at instructional materials ang aktuwal na naihatid at target ng pamahalaan para sa taong 2014 o 35 milyon mula sa 48 milyong aklat na target ng pamahalaan. Doble naman ang hindi napakinabangang mga libro taong 2015 nang sa 47 milyong librong nabili, 25 milyon lamang ang naihatid sa mga paaralan sa bansa. Nakapagtataka tuloy kung nasaan na ang nalalabing 22 milyong libro na nabili na ng ahensya.

Pareho rin ang sitwasyon ng kagawaran taong 2016. Sa target ng pamahalaan na makapaghatid ng humigit-kumulang 144 milyong

“SEF IS VERY PRONE TO CORRUPTION DAHIL ANG NAGDIDISBURSE LANG NYAN AY LSB [LOCAL SCHOOL BOARD]. HINDI DUMADAAN SA PUBLIC HEARING. SO PUWEDENG GASTUSIN NI MAYOR, O NI SUPERINTENDENT, O PWEDENG MAY COLLUSION KUNG PAANO NILA GAGASTUSIN.”

MILWIDA GUEVARRA, DATING FINANCE UNDERSECRETARY
(HINALAW MULA SA ISANG BALITA NG ABS-CBN NEWS)

aklat at instructional materials, 16 milyon lamang dito ang aktuwal na naihatid ng ahensya. Malayo rin ito sa 86 milyong aklat na nauna nang nabili ng pamahalaan matapos ang bidding nito. Bahagi rin ng programa ng DepEd ang paghahatid ng mga kumpletong Science and Mathematics Package sa mga paaralan. Sa taong 2014, walang naihatid na Science and Mathematics Package ang DepEd dahil sa mabagal na proseso ng procurement. Taong 2015, walang nabili at naihatid na packages ang DepEd maliban sa mga naiwang packages noong 2013 na umabot lamang sa halos 2 libong units, malayo sa 74,000 units na target ng pamahalaan para sa nasabing taon. Walang nabili at naihatid na packages ang ahensya sa taong 2016 dahil sa proseso ng bidding. Kagulat-gulat din na ang mga packages na dumaan sa bidding noong 2014 at 2015 ay sa taong 2016 lamang nabili at naihatid sa mga paaralan, na umabot sa 49,000 units noong 2014 at 22,000 units noong 2015. Inamin din ng ahensya na hindi kumpleto ang mga packages na inihatid sa nasabing taon. Bilang bahagi ng DepEd Computerization Program, lumabas na nasa 7 libong units ng mga computers ang nahatid ng ahensya sa buong bansa taong 2014. Subalit sa bilang na ito, walang nabili at naihatid sa taong 2014 at

ang bilang ay pawang mga backlog deliveries ng ahensya mula pa taong 2011. Halos ganito rin ang sitwasyon para sa taong 2015 at 2016 kung saan walang nabili para sa nasabing panuruang taon at tanging mga backlog lamang ang siyang naitatala ng ahensya.

PAMAMAHALA SA EDUKASYON NG BATANG PILIPINO

Malaki ang implikasyon ng mga numero na ito sa paraan ng pamamahala sa edukasyon sa bansa. Patunay ang mga agwat o discrepancy sa mga nabili at naihatid na mga kagamitang pagkatuto sa problematikong proseso ng ahensya sa pagkuha ng mga kagamitan sa eskwelahan. Ito ang naging puna ni Senador Bam Aquino sa tila underspending ng ahensya partikular sa taong 2016. Sa 14 bilyong pisong pondo kasi para sa mga kagamitang pagkatuto, tanging 3.65 lang nito ang nagamit ng ahensiya sa buong taon, hindi pa tiyak kung naihatid ito nang wasto sa mga paaralang nangangailangan. Lumabas rin sa audit report ng Commission on Audit taong 2013 na tila nasayang lamang ang halos 16 milyong aklat na nagkakahalaga ng 607.8 milyong piso dahil sa nakalaan ang mga aklat para sa taong 2012 ngunit nabili’t naihatid lamang taong 2013, nang pumasok na ang bansa sa K to 12 Curriculum.

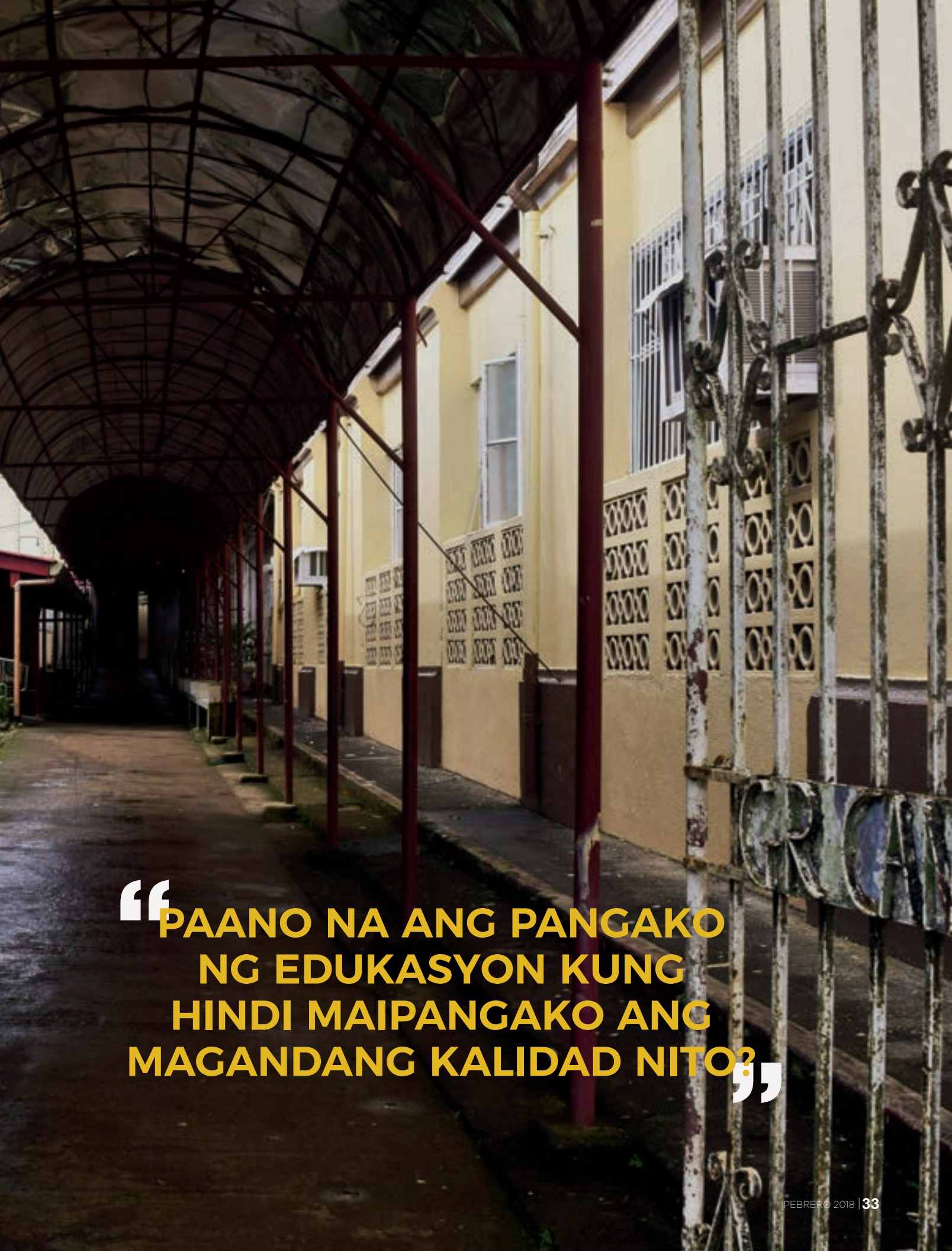
Malaki rin ang papel ng lokal na pamahalaan upang tugunan ang mga problemang pang-edukasyon sa lokal na nibel. Naaambunan ng pondo ang edukasyon ng mga lokal na pamahalaan dahil sa Special Education Fund o SEF. Hinuhugot ang Special Education Fund sa dagdag na isang porsyento ng kabuuang Real Property Tax na nakukuha ng isang lokal na pamahalaan sa nasasakupan nito sa loob ng isang taon. Subalit, matapos ang ilang taong isinapraktika ito ng mga lokal na pamahalaan, palaging lumalabas sa mga audit reports ang maling paggamit nito. Sa halip na makatulong, naging instrumento ito ng pulitika at korupsiyon sa lokal na nibel. Lumitaw sa Audit report ng COA sa San Fernando City, Pampanga taong 2016 na 23 porsyento lamang ng SEF ng nasabing pamahalaan ang ginamit sa mga otorisadong gastusin, at pumalo sa 44 milyong piso ang ginamit sa mga hindi otorisadong gastusin. Ispesipiko kasi ang mga maaaring paggamitan ng nasabing pondo – na limitado lamang sa pagtatayo at pagsasaayos ng mga silid-aralan, pagbili ng mga school furniture at instructional materials, umento sa sahod ng mga guro o pagbibigay ng mga scholarships. Inilantad din ng parehong report na 26 milyong piso ang inilaan sa “other bonuses and allowances” nang walang pagtatangi. Lumitaw rin na pumalo sa halos 3 milyong piso ang sinasabing “food and hotel accommodations” ng mga guro para sa isang induction program na ginanap sa isang international hotel. At sa maling paggamit na ito lumilitaw ang pagiging bukas ng SEF sa korupsiyon sa pamahalaan. Binanggit din ni Milwida Guevarra, dating finance undersecretary, na maaaring maging instrumento ng korupsiyon ang SEF. Aniya sa isang ulat ng ABS-CBN News, “SEF is very prone to corruption dahil ang nagdidisburse lang nyan ay LSB [Local School Board]. Hindi dumadaan sa public hearing. So puwedeng gastusin ni mayor, o ni superintendent, o pwedeng may collusion kung paano nila gagastusin.”

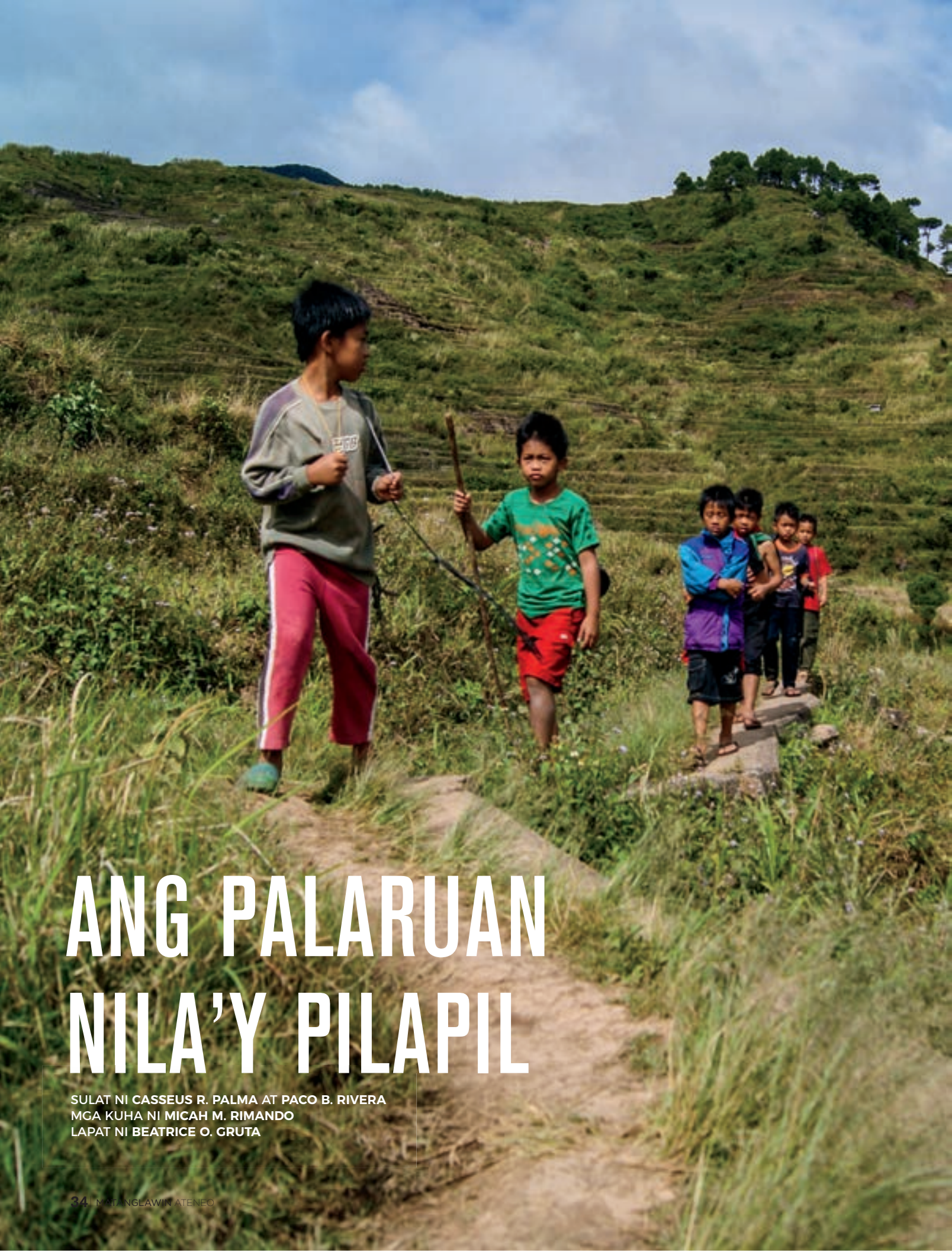
**“SUBALIT SA MGA PROBLEMANG ITO,
NA MINARKAHAN AT PINANDAY NG
KAWALANG-EKSPERTO SA PAMAMAHALA
AT KULTURA NG KORUPSIYON SA BANSA,
NANANATILING NAKASULAT SA HANGIN
ANG MGA PANGARAP NA ITO.”**

HINDI SANA MAISULAT SA HANGIN

Nakaaantig ang mga kuwento ng pagsisikap ng mga batang Pilipino makapag-aral lamang. Doktor, guro o abogado – ilan lamang ito sa mga madalas nilang banggiting mga pangarap nilang maging sa kanilang paglaki. Subalit sa mga problemang ito, na minarkahan at pinanday ng kawalang-eksperto sa pamamahala at kultura ng korupsiyon sa bansa, nananatiling nakasulat sa hangin ang mga pangarap na ito. Malaki ang papel ng midya upang maging malay ang lipunan sa estado ng edukasyon sa bansa, at kalauna’y busisiin at kumilos para rito. Ganoon din ang papel ng mismong lipunan – partikular ng mga guro at mga magulang – upang maproteksiyonan ang wasto at pantay na pagtamasa ng karapatan sa edukasyon ng bawat batang Pilipino.

A photograph of a school corridor. On the right, there is a yellow wall with a decorative metal fence featuring a repeating circular pattern. A large, ornate metal gate is partially visible in the foreground. To the left of the wall is a covered walkway with a dark, arched metal roof supported by red poles. The ground is a dark, wet pavement. The overall scene is dimly lit, suggesting an overcast day or a shaded area.

**“PAANO NA ANG PANGAKO
NG EDUKASYON KUNG
HINDI MAIPANGAKO ANG
MAGANDANG KALIDAD NITO?”**

ANG PALARUAN NILA'Y PILAPIL

SULAT NI CASSEUS R. PALMA AT PACO B. RIVERA
MGA KUHA NI MICAH M. RIMANDO
LAPAT NI BEATRICE O. GRUTA

Ayon sa 2011 Survey on Children ng Philippine Statistics Office, 3.3 milyon sa 26.6 milyong kabataan ang naghahanapbuhay. Malaking bilang ng mga ito, tinatayang nasa 95 porsyento, ay kabilang sa nakararanas ng hazardous labor. Lagpas kalahati naman nitong bilang ang nagtratabaho sa sektor pang-agrikultural. Tinatayang may nasa 58.4 porsyento sa mga batang edad 5 hanggang 17 taong gulang ang nagtratabaho sa agrikultural na sektor bilang mga magsasaka o manggagawang bukid.

Kung pagbabasehan lamang ang mga estadistikang ito, hindi mapagkakailang nananatiling masahol ang kondisyon ng mga kabataang manggagawa sa Pilipinas. Kung tutuusin nga, 15 taong gulang ang hustong gulang upang magtrabaho ayon sa Labor Code, at 18 taon ang hinihingi para sa mga trabahong maituturing na hazardous labor. Sa kabila ng mga regulasyon, bakit mistulang patuloy ang pananamantala sa mga Pilipinong dapat sana ay nag-aaral at naglalaro sa ganitong gulang?

ANG MGA KARANASAN NG ISANG BATANG MAGSASAKA

Nakapanayam namin si Michael Pineda, isang kabataang magsasaka mula sa Bukidnon. Ngayo'y 27 taong gulang, patuloy na nagsasaka si Michael, trabaho na kanyang pinanghahawakan mula pa nang siya'y 6 na taong gulang. Ayon sa kanya, nagsimula siya sa murang edad dala ng kanyang pagkamausisa sa kanyang mga magulang at kamag-anak sa bukirin. Nagsimula siyang humawak ng mga mas seryoso na tungkulin nang siya'y 12 taong gulang. Natuto siyang mag-araro, maglagay ng pataba, magtanim ng mga binhi ng mais, bumuo ng mga pilapil at kung ano-ano pa.

Kinuwento sa amin ni Michael ang mga masinsing pinagdadaanan ng pagsasaka, mula sa pag-araro ng lupa upang paghandaan ang pagtanim hanggang sa pagdadala ng mga ani patungong merkado. Mahirap ang pagsasaka aniya, ngunit habang

tumatagal ay gumagaan din gawa ng patuloy na pagkasanay sa mabigat na trabaho sa bukid.

Nahaharap ang mga batang magsasaka sa mga panganib. Sa paggamit halimbawa ng mga mapanganib na kagamitan gaya ng mga karit, di maiiwasan ang may masaktan; at sa mga malala pang sitwasyon, maaari pa ngang maputulan ng daliri ang gumagamit nito.

Naikuwento sa amin ni Michael ang karanasan niyang sumali sa mga laro-larong paligsahan sa pagitan ng kaniyang mga kabarkada noon sa sakahan, kung saan magpapabilisan sa paggapas ng palay ang mga bata. Bilang kulang sa kasanayan at bata pa kung mag-isip, hindi maiiwasan ang may masaktan at maospital.

Madalas din daw may matamaan ng kidlat, bilang nasa kapatagan ang taniman at kahit masama ang panahon ay kailangang magtrabaho. Hindi rin maiiwasan ang mga sakuna sa mga makinarya, gaya ng thresher. May nangyari pa nga raw na may naputulan ng kamay sa paggamit ng makinarya. Sa pagkakataon ng sakuna, walang pagpipilian ang magsasaka kundi pasanin ang gastusin sa pagpapagamot gamit ang kakarampot na kinikita sa bukid.

Totoo rin ang mga kondisyon sa bukid na nakakapagpasama sa kalusugan. Mainit madalas sa bukid, kaya sunog ang balat ng mga magsasaka sa init ng tirik na araw na nakatambad sa tuwing magtatrabaho sa taniman sa kalagitnaan ng umaga. Kung hindi man sinag ng araw, ulan ang kalaban ng mga magsasaka.

Nabanggit ni Michael na minsan ay pagsasabihan sila ng panginoong maylupa na kailangang tapusin ang gawaing-bukid, kundi ay mapipinsala ng ulan at baha ang mga pananim. Kahit mahirap, at minsan ay gusto nang umayaw, kailangang ipagpatuloy ang trabaho upang kumita.

Maliban sa panahon, mapanganib din sa kalusugan ang mga kemikal

gaya ng pataba at pesticide na maaaring makasama sa kalusugan kung hindi gagamitin nang mabuti. Madalas daw na walang kasamang safety equipment gaya ng mask o gloves ang mga produktong ito, at nangangahulugang madaling magdulot ng mga sakit ang paggamit.

Totoo ngang hindi biro ang pagsasaka. Mapanganib ang trabaho at nangangailangan ng kasanayang hindi angkop sa mga kabataan. Maaaring makapinsala sa kalusugan, at nakakasagabal sa kanilang paglaki nang maayos ang gawain. Maliban pa rito, naaalisan din sila ng pagkakataong pumasok sa paaralan at matuto.

MGA DAHILAN AT PINAGMULAN

Hindi lang natatangi si Michael na maagang napasok sa pagsaka. Marami pa raw ang tulad niya, ang ilan pa nga raw ay mas batang nagsimulang magsaka kung ikukumpara sa kanya. Ayon kay Michael, marami ang maagang napapasama sa sakahan dahil sa interes na matuto at pakikisama sa kabarkada. Ngunit, kung susuriin pang mabuti, may mas malalang dahilan kung bakit maraming kabataang mas pinipiling magbabad sa mga bukirin imbis na pumasok sa paaralan.

Sa Bukidnon, at sa Mindanao pangkalahatan, marami pa ring mga magsasaka ang napipilitang magtrabaho bilang mga manggagawang-bukid sa ilalim ng mga agrikorporasyon o asyenda, bilang wala naman silang sariling lupa. Tinatayang nasa gitna lamang ng 120 at 160 piso ang kikitain sa isang araw ng pagtatrabaho sa bukid, hindi sapat para tustusan ang isang pamilya. Ayon kay Michael, sa kanilang pag-aaral, natantya na 9 sa 10 magsasaka sa Bukidnon ang walang sariling lupa at nakikiupa.

Maliban pa dito, nahaharap din ang mga magsasaka sa iba pang mga suliranin. Talamak ang pambabarat sa kanila ng mga asyendero at komprador, na siyang may kontrol

sa presyo ng mga produkto, maliban pa sa kakulangan sa mga serbisyo gaya ng irigasyon. Ang mga produkto din gaya ng mga pataba, pesticide, at krudo para sa mga makinarya ay mahal kaya pagkatapos ng anihan ay lumalabas na kapos ang kinikita ng mga magsasaka. Marami sa mga magsasaka ang napipilitang ipasok ang kanilang mga anak sa pagsasaka upang makatulong.

Nabanggit din ni Michael ang isang kalakaran na madalas sa mga plantasyon ng tubo. Laganap daw ang kung tawagin ay pakyawan system, kung saan bibigyan ng mayari ng lupa ang magsasaka ng isang halaga ng salapi kung matatapos nitong gapasin ang isang hektarya ng tubo. Bilang mahirap itong gawain, pinapasok ng mga trabahador ang kanilang mga anak upang maabot ang kanilang quota.

Dahil kapos sa living wage ang kinikita ng mga magsasaka at manggagawang bukid, hindi nakakagulat na marami sa kabataan ang mas pinipiling magtrabaho sa bukid kaysa pumasok sa eskuwela. Ani Michael, katwiran ng mga kabataan sa kanila ay, wala silang pera para sa pag-aaral pero sa pagsasaka, meron.

Kung susuriin, ang mababang pasahod sa mga manggagawang-bukid at magsasaka ay dala ng atrasadong mga polisiya sa agrikultura at paggawa. Nananatiling mababa ang mga pasahod sa maraming probinsiya. Tandaan na ang minimum wage sa mga lalawigan ay kasing-baba ng PHP250 sa isang araw. Kung pagkakatiwalaan pa nga ang anekdota ni Michael, mas mababa pa rito ang pasahod sa mga manggagawang-bukid at magsasaka. Kahit sabihin pang parehas na magulang ang kakayod sa mga sakahan, malayo pa rin sa sapat ang kikitain nila.

Napapasok din dito ang usapin ng pagmamay-ari sa lupa. Bakit nga ba marami pa rin sa mga magsasaka ang walang pagmamay-aring lupa? Sa kanila nagmumula ang karamihan sa produksyon ngunit

3.3 M

kabataan ang
NAGHAHANAP
BUHAY

76% ng mga magsasaka
ay nanganganib na
MAWALAN ULIT NG LUPA.

bakit tila nananatili pa rin silang pinakamahirap na uri sa lipunan?

Lumalabas ngayon na nananatiling regresibo ang mga polisiya natin pagdating sa repormang agraryo. Noong 1988 pinasinayaan sa ilalim ni Pang. Corazon Aquino ang Comprehensive Agrarian Reform Law (CARL) o RA 6657, na naglalayon sanang patas na maipamahagi sa mga magsasaka ang mga lupang kanilang sinasaka. Ngunit ilang taon na ang lumipas pagkatapos maipasa ang batas, marami pa rin sa mga magsasaka ang nananatiling mahirap, nakatali, at alipin ng mga panginoong may-ari ng mga lupang dapat ay para sa kanila.

Sa katunayan nga, naging bahagi si Michael ng Baktas-BTL, isang lakbayan at kampuhan ng mga magsasaka mula sa Bukidnon, na naglalayong ipanawagan sa Maynila ang tuluyang pamamahagi ng lupa sa kanila. Nagmula ang mga taga-BTL sa Bukidnon kung saan nagsasaka sila sa lupang pagmamay-ari ng Central Mindanao University (CMU). Tinatayang 3,080 ektaryang lupain ang pagmamay-ari ng CMU, at 517 ektarya dito ang sinasabi ng BTL na dapat ay 1988 pang napunta sa kanila. Ngunit dahil sa maraming pagkukulang sa batas at implementasyon nito, patuloy ang hindi makatarungang pagkakait sa mga magsasaka ng lupang pagmamay-ari nila.

RESOLUSYON

Ang pagiging laganap ng konsentrasyon ng pagmamay-ari ng lupa ay patunay na buhay pa rin ang di-makatarungang pang-aangkin ng lupa noong panahon pa ng mga mananakop. Ayon sa IBON Foundation, wala pa sa 1/3 ng mga may-ari ng lupa ang nagmamay-ari

ng humigit-kumulang 80 porsyento ng mga agrikultural na lupain sa Pilipinas. Kahit na nasa 88% ang accomplishment rate ng CARP, 76% ng mga magsasaka ang di nakayanang mabayaran nang buo ang halaga ng lupa at ngayon ay nasa panganib na mawalan ulit ng lupa. Kalahatiparin ng mga lupang sakahan ang inuupahan. Nananatiling mula sa malapyudal ang kalagayan ng agrikultura sa Pilipinas, at nananatiling gutom bunga ng pambubusabos ng makapangyarihang iilan ang mga magsasaka.

Kung tutuusin, mahalaga sa pag-unlad ng isang bansa ang isang matibay na reporma sa lupa. Ang ilan sa ating mga karatig-bansa gaya ng Taiwan, Japan, at South Korea ay matagumpay sa pagbabahagi ng mga lupa sa kanilang magsasaka, nang hindi kinakailangang ilubog sa utang ang mga ito. Ano ang pumipigil sa ating gawin ang tama at makatarungan, ang ibigay sa mga mismong magsasaka ang lupang sila mismo ang nagbubungkal? Mananatili ang paghihirap at pagsasantabi na dinaranas ng mga magsasaka, at ng mga kabataang nagsasaka, kung di matatamo ang isang tunay at makatarungang reporma sa lupa.

Sa kabuuan, mahalagang makitang ang paglaganap ng mga batang magsasaka ay dala ng kahirapan at masahol na ekonomikong sitwasyon sa kanayunan, dala ng pagsasabwatan sa pagitan ng estado at mga panginoong maylupa. Kailangan nating magsimula sa pinakaugat ng suliranin ng mga batang magsasaka, ang patuloy na pag-iral ng piyudalismo kahit nasa ika-21 siglo na tayo, at hindi makuntento sa pang-ibabaw, at panandaliang solusyon sa problema. Krusyal ang tunay na reporma sa lupa sa pag-unlad ng ating bansa, at gayon din sa kinabukasan ng ating kabataan.

TINANINGANG BUHAY

*Bata, bata... Bakit pa nilikha
Kung maya-maya'y mawawala na rin namang bigla?*

SULAT NINA THEA B. DOCENA AT DARA C. GOLPE
MGA KUHA NI KATE Y. BARCELA
LAPAT NI BEATRICE O. GRUTA

Mapanghusga ang lipunan. Sakali mang makakita ng taong may pisikal na kakulangan, may kung ano na agad na maiisip. Sakali mang makakita ng isang kalbong bata, tila alam na ng isang tao kung ano ang kanyang pinagdaraan. Subalit, sabihin mang alam ng isang tao ang isang sitwasyon, hindi pa rin masasabing buo ang kaalaman na kanyang pinanghahawakan. Halimbawa, hindi sa pagiging kalbo ang pagkakaroon ng kanser subalit dahil sa kaanyuang ganito nalalaman ng iba ang kalagayan ng isang taong may ganitong kondisyon.

Sa ganitong uri ng pananaw nagmumula ang paniniwalang napagkakaitan ang mga bata ng pagkakataong maranasan ang buhay. Ika nga “naisasakripisyo ang pagkabata sa pagkakaroon ng malubhang karamdaman.”

Subalit nararapat lamang na hindi tumigil sa ganitong disposisyon ang mga tao at alamin ang kanilang pinagdaraan. Dapat lamang na mamulat ang mata sa mga batang hinahamon ng buhay at matunghayan

angkatotohanan sa kanilang pagharap dito. Buhat dito, mas aasahan ang nararapat na pakikiisa ng karamihan para sa mga tinaningan ang buhay.

BILANG NG NABIBILANG NA

Maraming kinahaharap ang mga batang Pilipino ngayon buhat ng iba’t ibang peligro sa kanilang kapaligiran. Ibig na delikado ang kalusugan ng mga batang ang pamilya ay naninirahan sa maruming lugar. Subalit, may iba pa sa mga panlabas na kadahilanan gaya ng lugar na tinitirahan at kahirapan na nagdudulot ng pagsasalagay sa peligro ng buhay ng isang bata. Isa na rito ang posibilidad ng pagkakaroon ng sakit na inborn, na maaaring bunga ng aksidente habang ipinagbubuntis ang bata o mula sa lahi ng kanyang mga magulang.

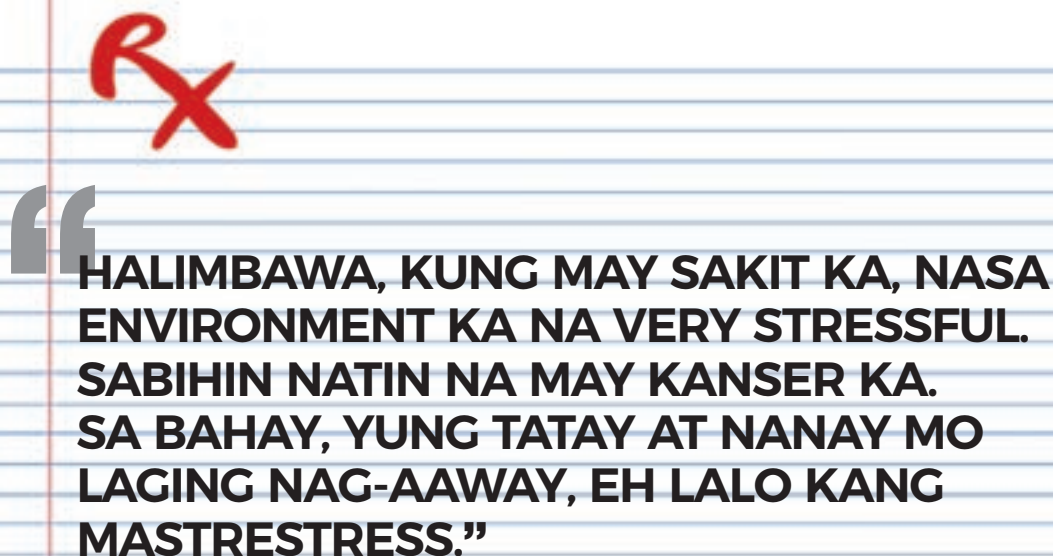
Sa datos na naitala ng Philippine Cancer Society, Inc. noong 2012, higit-kumulang 2,173 kaso ng mga batang may edad 0-14 ang may sakit na kanser. Binubuo nito ang 2.2% ng mga batang may sakit na kanser. Higit pang nakababahala ang mabilis na pagdami ng mga kaso. Sa bawat taon,

tinatayang 3,500 ang mga kasong nadadagdag. Umaabot sa pitumpung porsyento (70%) sa mga kasong ito ang humahantong sa kamatayan dahil mahal ang presyo ng mga gamot at therapy.

Batay sa mga impormasyong nakatala, batid na napakahirap ang kalagayan ng pagkakaroon ng nakamamatay na sakit. Kaya naman, karamihan sa mga pangunahing reaksiyon ng mga kakilala o kapamilya ng mga batang may nakamamatay na sakit ay pagkabahala, takot at awa, lalo na sa mga batang tinaningan.

Ngunit sakabila ng maagang pagharap nila sa realidad ng kamatayan ay mga kuwento ng kanilang matapang na pakikibaka sa mga implikasyong dinudulot ng kanilang malubhang karamdaman. Kaya naman marapat lamang na magkaroon ang lahat ng sapat na kaalaman higit pa sa kung anong uri ng sakit ang mayroon sila o ano ang lunas para rito.

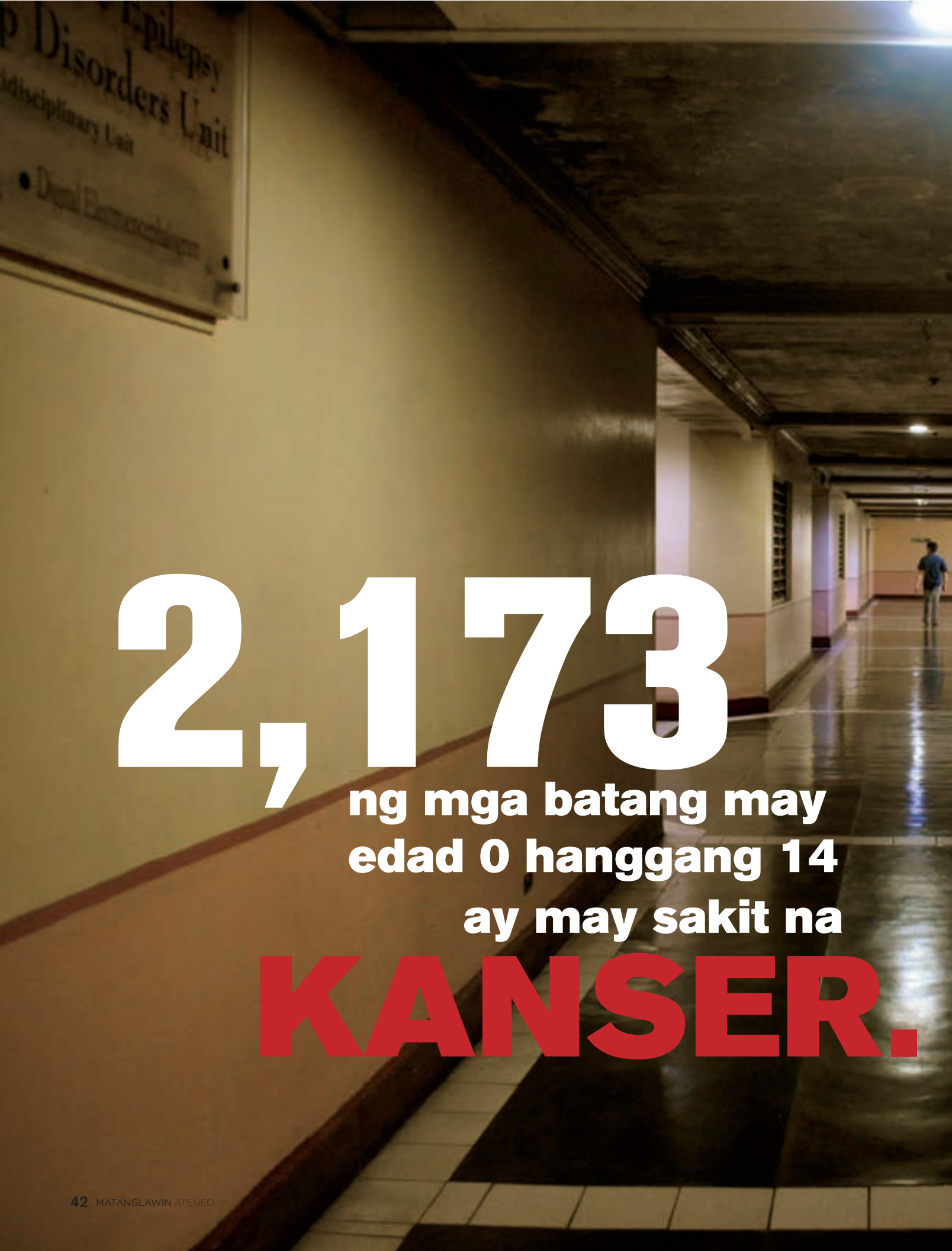
Bukod sa pagpaalam sa bata tungkol sa kaniyang sakit, napakalaki ng naidudulot ng kapaligiran sa mga batang may nakamamatay

“HALIMBAWA, KUNG MAY SAKIT KA, NASA ENVIRONMENT KA NA VERY STRESSFUL. SABIHIN NATIN NA MAY KANSER KA. SA BAHAY, YUNG TATAY AT NANAY MO LAGING NAG-AAWAY, EH LALO KANG MASTRESTRESS.”

GARY FAUSTINO

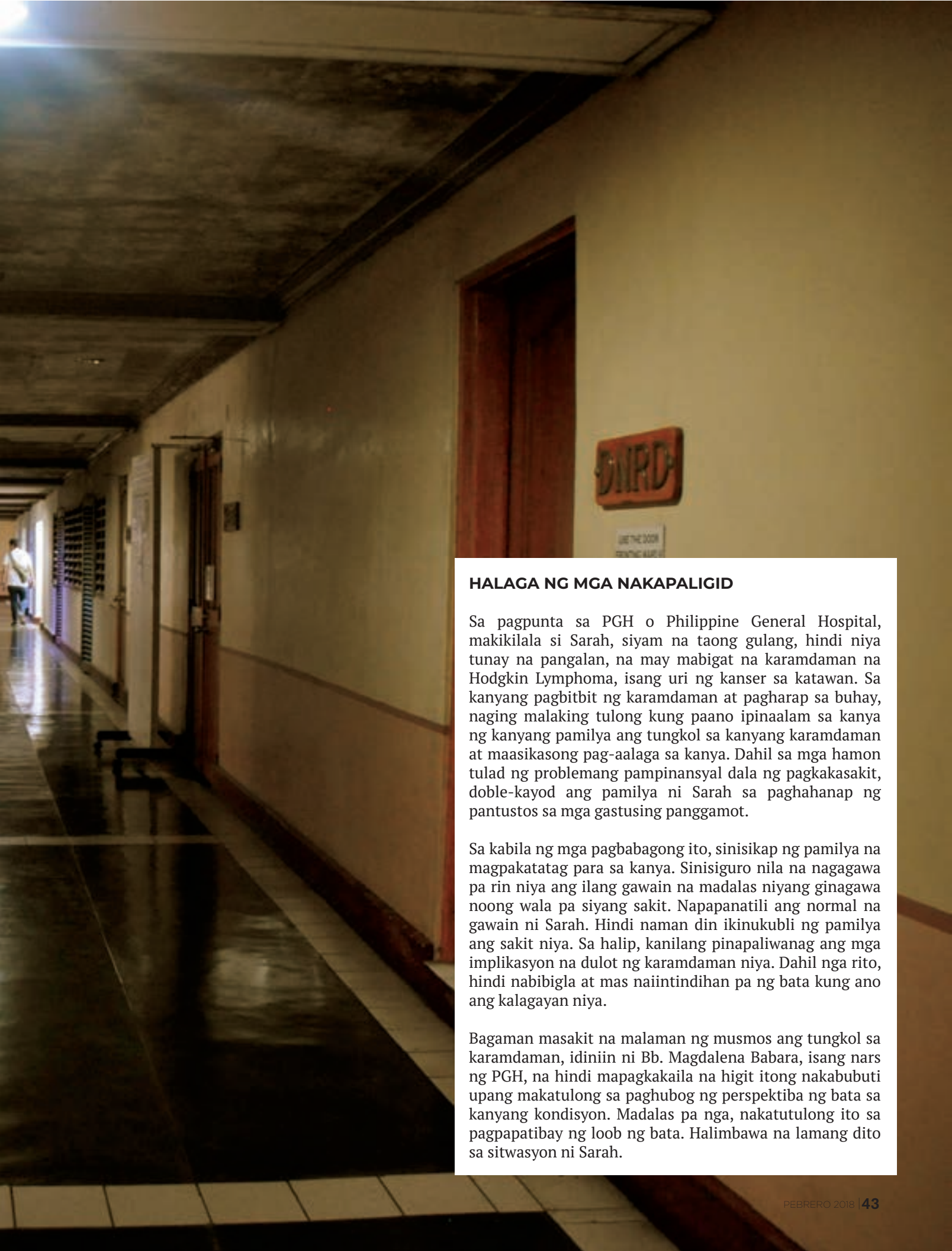
DIREKTOR, LOYOLA SCHOOLS OFFICE OF GUIDANCE AND COUNSELING

2,173

ng mga batang may
edad 0 hanggang 14
ay may sakit na

KANSER.

HALAGA NG MGA NAKAPALIGID

Sa pagpunta sa PGH o Philippine General Hospital, makikilala si Sarah, siyam na taong gulang, hindi niya tunay na pangalan, na may mabigat na karamdaman na Hodgkin Lymphoma, isang uri ng kanser sa katawan. Sa kanyang pagbitbit ng karamdaman at pagharap sa buhay, naging malaking tulong kung paano ipinaalam sa kanya ng kanyang pamilya ang tungkol sa kanyang karamdaman at maasikasong pag-aalaga sa kanya. Dahil sa mga hamon tulad ng problemang pampinansyal dala ng pagkakasakit, doble-kayod ang pamilya ni Sarah sa paghahanap ng pantustos sa mga gastusing panggamot.

Sa kabila ng mga pagbabagong ito, sinisikap ng pamilya na magpakatatag para sa kanya. Sinisiguro nila na nagagawa pa rin niya ang ilang gawain na madalas niyang ginagawa noong wala pa siyang sakit. Napapanatili ang normal na gawain ni Sarah. Hindi naman din ikinukubli ng pamilya ang sakit niya. Sa halip, kanilang pinapaliwanag ang mga implikasyon na dulot ng karamdaman niya. Dahil nga rito, hindi nabibigla at mas naiintindihan pa ng bata kung ano ang kalagayan niya.

Bagaman masakit na malaman ng musmos ang tungkol sa karamdaman, idiniin ni Bb. Magdalena Babara, isang nars ng PGH, na hindi mapagkakaila na higit itong nakabubuti upang makatulong sa paghubog ng perspektiba ng bata sa kanyang kondisyon. Madalas pa nga, nakatutulong ito sa pagpapatibay ng loob ng bata. Halimbawa na lamang dito sa sitwasyon ni Sarah.

70% sa mga kaso ang humahantong sa **KAMATAYAN** dahil sa mataas na presyo ng gamot.

na sakit. Maaaring makaapekto sa pagpapagaling o pagpapalalala ng kondisyon ng sakit ng bata. Sa pagdiin ni G. Gary Faustino, Direktor ng Loyola Schools Office of Guidance and Counseling (LSOGC) sa kahalagahan ng kapaligiran sa pag-aalaga ng batang may sakit, binigay niyang paghahalintulad ang pag-aalaga ng batang may karamdaman sa pag-aalaga ng halaman. Ayon sa kaniya, “Kapag ang halaman hindi maarawan, hindi mabigyan ng sapat na tubig, you have to put it out. So napaka-importante ng environment.” Dinagdagan pa niya, “Halimbawa, kung may sakit ka, nasa environment ka na very stressful. Sabihin natin na may kanser ka. Sa bahay, ‘yung tatay at nanay mo laging nag-aaway, eh lalo kang mastress, imbis na magrematch yung sympathetic system to peripheral nervous system.” Kaya naman, mahalagang babad sila sa masiglang kapaligiran upang patuloy na lumago.

TULONG NG INSTITUSYON

Bukod sa suporta na makukuha mula sa kani-kanilang pamilya, mahalaga rin na makakuha rin sila, lalo na yung kapos sa panggastos sa gamutan, ng tulong mula sa iba’t ibang institusyon kagaya ng PCSO,

PGH at mga Non-governmental Organizations (NGOs). Isa si Sarah sa mga pasyenteng natulungan nito.

Nagbibigay ng tulong na pinansyal ang Philippine Charity Sweepstakes Office (PCSO) at mga barangaysa lokal na pamahalaan upang matustusan ang pangangailangan pang-medikal ng mga pasyente. Para sa mga sopistikadong gamutan kagaya ng chemotherapy, mayroon ding mga pampublikong ospital kagaya ng Philippine General Hospital (PGH) na nagbibigay ng mura o libreng serbisong medikal.

Kagaya ng nabanggit, mahalaga na isinasaalang-alang hindi lamang ang pinansyal na aspekto sa pagpapagaling ng bata, kundi pati na rin ang sikolohikal na aspekto nito. Kaya naman malaki ang gampanin ng mga NGOs na nakatuon sa ganitong aspekto. Isa rito ang Kythe-Ateneo, isang organisasyon sa Ateneo na nagbibigay ng suporta sa mga batang pasyente na may malubhang karamdaman. Layunin nila na mabawasan ang stress na dinaranas ng pasyente at ng kapamilya nito sa pamamagitan ng pagkakaroon ng makabuluhang pakikipaghalubilo at pakikipaglaro sa kanila. Nagsisilbi din silang tulay sa mga mag-aaral

ng Ateneo na makatulong sa batang pasyente upang mapabuti ang kanilang kondisyon.

Hindi rin madali ang magbigay ng sikososyal na tulong sa mga batang pasyente. Ngunit ibang galak din nga ang nabibigay tuwing nakikitang masaya ang mga bata sa oras na inilaan ng kanilang organisasyon upang makasama sila. Dito ipinapakita ang tulong na maaaring ibigay kahit sa simpleng pakikitungo sa kanila.

HINDI PA SAPAT

Bagaman may ibinibigay na suportang pinansyal para sa mga batang pasyenteng may nakamamatay na sakit, hindi pa rin ito sapat upang matustusan ang kanilang medikal na pangangailangan. Kadalasang hindi pa maayos ang sistema ng pamamahagi ng tulong ito. Halimbawa na lamang nito ang sistema sa pagkuha ng blue card na kinakailangan upang makakuha ng murang serbisyo sa PGH. Kinakailangan pang magtiis sa napakahabang pila ang kapamilya ng pasyente. Madalas din magkulang sa pondo ang mga institusyong ito, kaya naman, doble kayod ang kapamilya ng mga pasyente sa paghahanap ng iba pang institusyong mapagkukuhaan ng tulong pinansyal.

Sa kabilang dako, may kakulangan dito sa pagbibigay halaga sa sikolohikal na aspekto ng karamdamang ito. Kahit na may mga organisasyon kagaya ng Kythe-Ateneo na naglalayong makatulong, hindi pa rin ito sapat upang matulungan ang ibang batang may nakamamatay na sakit at naninirahan sa malayong lugar. Bukod sa kakulangan ng mga ganoong uri ng institusyon, kakaunti rin ang mulat sa pangangailangang sikolohikal ng mga batang may malubhang karamdaman.

PANGARAP AT PANINIWALA

Madalas nalilimitahan ang tulong na ibinibigay sa mga batang may nakamamatay na sakit sa tulong pinansyal. Ngunit hindi lamang dito natatapos ang tulong na maaaring iabot sa kanila. Bilang kapuwa, ang mismong pag-unawa sa kondisyon ng mga bata, at sa kabuuan ng mga mamamayang may katulad na kondisyon, ay nakatutulong. Sa pag-unawa, masisiyasat kung paano

pakikitunguhan ang mga taong dumaranas ng sakit. Ito ay bagay na nakaligtaan ng marami sa pamahalaan kaya't nananatiling limitado ang pondong inilalaan para sa medikal at sikolohikal na pangangailangan ng mga batang may sakit.

Ngunit kailangan ding intindihin na hindi lamang gobyerno ang may tungkuling magkaroon ng pakialam dahil sa huli, ang pakikialam ay gawain ng pakikipagkapuwa. At mas matutulungan ang mga bata sa pag-uunawa at pagtulong ng lahat sa kahit ano mang paraan basta para sa kanilang ikabubuti.

Sa huli, mahalagang maging mulat upang maging sensitibo at mas maunawaan kung bakit may sitwasyong umaabot sa ganito at pinagdaraan ng mga musmos, para sa ikaaayos at ikawawasto ng pagkilala at pakikitungo sa kanila. Higit sa lahat, ang mga batang may kinahaharap na malubhang karamdaman ay

matatapang, at nararapat lamang bigyan ng angkop na suporta dahil sa ganitong mga sitwasyon ang simpleng pag-unawa ay nagiging malaking tulong sa mentalidad ng bata at ng kanyang pamilya, at madalas nakapagbubunsod pa ng ibang paraan upang makatulong.

Maaaring sila'y mga batang mahina pampisikal subalit sa kaibuturan nila mailalahad ang katapangan upang harapin ang kanilang hamon at patuloy na maniwala at mangarap. Dito nararapat lamang na alamin ng karamihan ang hamon upang mas makilala pa sila.

Sa susunod na makasalamuha ng mga bata, ating tanungin kung ano ang kanilang pangarap kanilang paglaki. Sa kanilang pagngiti at tiyak na paniniwala, sino na nga lang ba tayo upang kaawaan ang mga batang matapang na nilalabanan ang kanilang kalagayan at patuloy na umaasa at nangangarap?

“MADALAS DIN MAGKULANG SA PONDO ANG MGA INSTITUSYONG ITO, KAYA NAMAN, DOBLE KAYOD ANG KAPAMILYA NG MGA PASYENTE SA PAGHAHANAP NG IBA PANG INSTITUSYONG MAPAGKUKUHAAN NG TULONG PINANSYAL.”

DRUGS AT PAGPATAY: ANG KUWENTO NG MGA NAULILA

SULAT NINA MAYEE O. PORRAS AT ANNE MARIE T. REY

LIKHA NI JOSE LUIS C. ALCUAZ

LAPAT NI LOUISE ALTHEA G. ACOSTA

Nang mapadpad ang aking kaibigan sa Payatas, nakatagpo siya ng isang batang nakilahok sa kanilang iminungkahing gawain - ang gumawa ng liham ng pasasalamat para sa kanilang mga magulang. Napako ang atensiyon ng aking kaibigan sa isang batang gumuhit ng puso, sinundan niya ito ng larawan ng dalawang mukhang umiiyak sa magkabilang bahagi nito. Nagtatakang nagtanong ang aking kaibigan, “Ano ang ginuguhit mo?”. Hindi nakasagot ang bata. Ngunit may isinulat siya sa itaas na bahagi ng puso, “Nagmahal, nasaktan, nag-adik, natokhang, ikaw na.”

Tumatawang nagtanong ang bata sa aking kaibigan, “Ano ang tingin mo ate sa ginawa ko?” Nagulantang siya. Hindi niya alam kung paano kakausapin ang bata. Tila nawalan ng mga salitang mabibigkas ang aking kaibigan. Tumawa na lang siya at binigyan ng bagong papel ang bata.

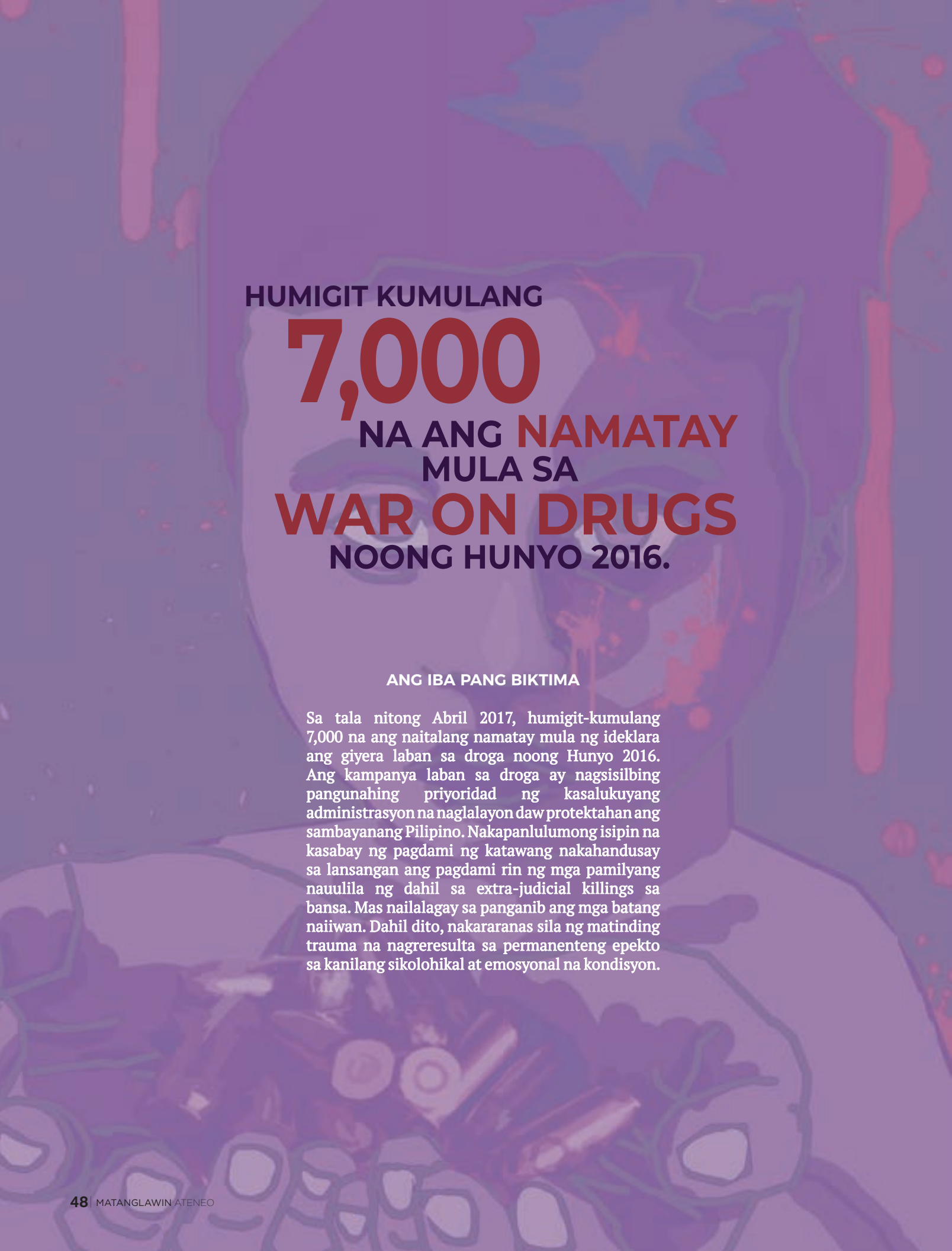
Niyayanig ng walang tigil na pagputok ng baril at alingawngaw ng walang humpay na sigawan at habulan ang mga lansangan. Nagdudulot ito ng takot at galit sa mga mamamayan, lalong-lalo na sa mahihirap na pangunahing biktima sa pagpapatuloy ng hindi makatuwirang

pagpatay at pagdami ng katawang nakahandusay sa daan.

Higit sa isang taon na ang nakalipas nang magdeklara si Pangulong Rodrigo Duterte ng giyera laban sa droga. Subalit, ang mga kuwentong laganap hinggil sa mga nagaganap na EJKs ay nakasentro lamang sa poot at galit sa mga adik, drug dealers, at pulis. Nakatitig lamang ang mga mata sa mga bangkay na nakahandusay sa lansangan. Wala man lang pagpansin sa mga kuwentong naitutulak sa dilim, mga kwentong hindi batid at naririnig ng sambayanan. Ito ang mga kwento ng naiwan.

“NAGMAHAL,
NASAKTAN,
NAG-ADIK,
NATOKHANG.”

HUMIGIT KUMULANG

7,000

NA ANG **NAMATAY**
MULA SA
WAR ON DRUGS
NOONG HUNYO 2016.

ANG IBA PANG BIKTIMA

Sa tala nitong Abril 2017, humigit-kumulang 7,000 na ang naitalang namatay mula ng ideklara ang giyera laban sa droga noong Hunyo 2016. Ang kampanya laban sa droga ay nagsisilbing pangunahing priyoridad ng kasalukuyang administrasyon na naglalayon daw protektahan ang sambayanang Pilipino. Nakapanlulumong isipin na kasabay ng pagdami ng katawang nakahandusay sa lansangan ang pagdami rin ng mga pamilyang nauulila ng dahil sa extra-judicial killings sa bansa. Mas nailalagay sa panganib ang mga batang naiwan. Dahil dito, nakararanas sila ng matinding trauma na nagreresulta sa permanenteng epekto sa kanilang sikolohikal at emosyonal na kondisyon.

ANG ASPEKTONG PILOSOPIKAL

“Kapag bata pa ang isang tao, lahat ay bago. Sa mata ng bata. Ang mali ay nagiging tama”, ito ang pahayag ni G. Noel Clemente, guro ng Kagawaran ng Pilosopiya sa Ateneo de Manila University. Walang pamantayan ng mali o tama ang mga bata, kung anuman ang nakikita nila, ito ang kanilang tutularan. Halos araw-araw nang nasasaksihan ng mga musmos na kaisipan ang hindi makatuwirang pagpatay, sa telebisyon man o sa mas karumal-dumal na paraan - ang harap-harapan itong maranasan. Sila’y mga bata lamang na nasa antas ng pagbuo ng mga konsepto tungkol sa mundong kinaroroonan nila. Kung gayon, nakababahala ang panganib na hatid ng kasalukuyang kondisyon ng Pilipinas. “Ah ganun pala. Pag galit ako sa kanya, Papatayin ko siya”. Ang nasasaksihan nila sa lipunan ang nagiging batayan sa paghubog

ng kanilang pagkatao at pagbuo ng konsepto hinggil sa pakikipagkapwa, pagpatay, krimen, pamilya, at kung ano tama o mali. Diin ni Clemente, magiging iba ang pananaw ng isang bata sa kung paano ang relasyon niya sa kapuwa dahil wala pa siyang konsepto ng droga.

Dagdag pa niya, magkaiba ang danas ng EJK sa dalawang magkaibang uri ng bata - ang nanonood lamang sa telebisyon at ang anak ng mismong biktima. Kapag ang bata na ang mismong anak ng biktima, iba ang talab nito sapagkat hindi na ito tinitingnan ng bata mula sa malayo. “Teka, ako ang nakakaranas nito” - mas may talab iyon dahil siya mismo ang nakakaranas at nagtatanong kung tama ba ang kaniyang nararanasan - kung tama ba na mismong magulang niya ang namamatay. Matindi ang talab sa mismong anak kumpara sa batang nakakakita lamang ng pagpatay. Tunay na nakababahala ang imahen ng lipunang ginagalawan ng susunod na henerasyon. Sa

murang edad, nagiging normal na ang pagpatay sa lipunan at tila nagsisilbing bago o hindi normal kapag walang namamatay.

Hamon ngayon, ayon kay G. Clemente, na punan ang kakulangan ng mga mamamahayag o akademiko na naghahanap ng solusyon gamit ang kanilang perspektibang nasa labas ng mismong problema. Kapos ang mga mamamahayag at akademiko sa kung ano ang normal sapagkat hindi nila nararanasan ang normal ng mga batang nakakaranas ng pagpatay.

Dagdag pa niya, naghahanap at nagpapahayag ng katotohanan sa mundo ang mga pilosopo. Dahil dito, sa kalagitnaan ng lumolobong bilang ng mga batang apektado ng naturang digmaan, isang hamon ang pagkamit at pag-unawa sa katotohanan. “Huwag tayong tumigil sa katotohanan. Ano kaya ang hinahamon sa atin? Ano kaya ang magagawa ko? Ano ang pwede kong magawa upang maibsan ang kahihinatnan ng kalagayang ito sa lipunan?”

“**KAPAG BATA PA ANG ISANG TAO, LAHAT AY BAGO. SA MATA NG BATA, ANG **MALI** AY NAGIGING TAMA.**”

NOEL CLEMENTE
KAGAWARAN NG PILOSOPPIYA
PAMANTASANG ATENEO DE MANILA

“MANY OF THEM ASK QUESTIONS. HINAHANAP NILA ANG DAHILAN KUNG BAKIT PINATAY ANG MAGULANG NILA.”

FR. JOHN ERA
PROJECT SOW

ANG PAUNANG LUNAS

Mabigat ang halagang binabayaran ng mga batang naulila ng giyera laban sa droga. Bukod sa pagkawala ng isang magulang na tutustos sa kanilang pangangailangan, nakararanas ng matinding trauma ang mga bata dahil sa marahas at biglaang pagkamatay ng kanilang magulang. Ayon kay Fr. John Era, isang sikologo na nangangasiwa sa Project SOW (Support for Orphans and Widows), isang proyekto na nakatuon sa komunidad ng Payatas at may layuning tulungan ang mga pamilyang naiwan ng mga biktima ng extra-judicial killings, “Many of them ask questions. Hinahanap nila ang dahilan kung bakit pinatay ang magulang nila.” Hindi na nga maunawaan ng nakatatanda at maiuwi sa isang katanggap-tanggap na paliwanag ang karahasang lumalaganap sa lipunan, paano pa kaya ang mga batang halos walang muwang? Mabigat ang epekto ng pagpatay sa musmos na kaisipan ng mga bata.

Nakaaalarma ang mga maaaring pangmatagalan at permanenteng epekto ng isang marahas na lipunan sa kondisyon ng isang bata. Unti-unti nang nagiging bahagi ng kanilang pang-araw-araw na buhay ang pagpatay, EJKs, at droga na maaaring magtulak sa kanilang mas maging marahas at puno ng galit at poot sa hinaharap. Imbis na pigilan ang impluwensya ng droga at karahasan sa lansangan, hindi ba’t sa pagnanakaw ng mga gabay nila sa buhay, lumilikha lang ang lipunan ng mga batang naliligaw ng landas? Ang pagkitil sa isang magulang, adik man o hindi, ay isang karanasan na nagnanakaw sa isang bata ng sinag ng pag-asa na mamuhay nang makabuluhan at masaya sa piling ng isang pamilya.

Ani Father Era, ang pinakaepektibong hakbang upang maibsan ang negatibong epekto ng EJK sa mga bata ay ang presensiya ng mga nakatatanda na patuloy na gumagabay at nangangalaga sa mga biktima. “This is the goal of our group,

to help form the left-behind parent or caretaker on how they should interact with their children. Kaya regular naming tinatagpo ang mga bata para sa pamamagitan namin maranasan nila na may mga tao sa paligid nila na tunay na kumakalinga... With the presence of many caring adults, we expect that the children will improve in spite of the tragic experience.”

Kasalukuyang tumutulong si Father Era sa proseso ng paghilom ng mga pamilyang naulila, lalong-lalo na upang gabayan ang mga bata. Ayon sa kaniya, “We are still assessing their psychological condition. Our approach is one-on-one. We recognize that each child is unique — ang kanilang reaksiyon sa mga pangyayari ay maaaring magkaroon ng pagkakaiba. This is the reason why we need to follow up the condition of each child so we can properly diagnose the impact of EJK on their emotional development. And because of our early intervention, the negative impact could be mitigated.”

HUWAG KANG PAPTAY

Kuwento ni Fr. Danny Pilario, isang pari na saksi sa lungkot at hirap ng mga naiwan ng mga biktima ng giyera na ito, na pagkatapos mamatayan ng mahal sa buhay, marami sa kapamilya ng biktima ang hindi kaagad lumalabas. Napipipi ang mga asawa't anak sa takot at lungkot ng trahedya na dinanas nila. Simbang gabi noong nakaraang taon at may nangangamoy sa hilera ng mga basura sa Payatas. Noong hinanap ang kakaibang baho, asawa ni Aileen ang natuklasan nila.

Kuwento ni Father na nasa sari-sari store si Anna noong kinaladkad ang asawa niya palabas ng bahay nila. Nagtago siya nang binaril sa likod ang kaniyang asawa. Nakatali ang mga kamay ni Johnny, nakahandusay at nakahalik sa lansangan. Binaliktad ng mga bumaril at kinamot ang ulo. "Mali, hindi ito yun," ika niya.

Nakahain na ang ulam sa mesa. May dala pa namang spaghetti si Tatay. May dumating na dalawang lalaki. Hindi sila imbitado sa kaarawan ni Nene. Pinalabas ang pitong anak ngunit si Tatay ay nanatili sa loob ng bahay. Umalingawngaw ang pagmamakaawa ng isang ama para sa kaniyang sariling buhay, subalit tila mas nakabibingi ang mga sunod-sunod na pagputok ng baril. Nakahandusay na ang kanilang ama sa eskinita.

Ang buong mundo ay nakatitig sa katawan ni Tatay na nakahandusay sa loob ng bahay nila, ngunit walang nakatingin kay Nene at sa anim niyang kapatid. Hindi sila umiimik. Nakatingin sa dalawang lalaking paalis ng tahanan nila, at sa katahimikan, tinatanong ni Nene kung pati ba siya ay papatayin din.

KADENA SA PAGLAYA

SULAT NINA JAYSON MARCELO A. MEDINA AT DENISE ABBY S. SANTOS
KUHA NI TERESA MARIS S. CARNECER
LAPAT NI LOUISE ALTHEA G. ACOSTA

Dulot ng iba't ibang mga suliranin ng bansa ngayon, madalas makaligtaan ang ilang mga suliranin na naglilipana sa bansa. Isa sa mga suliraning ito ang child trafficking para sa mga sekswal na gawain sa Pilipinas. Ayon sa depinisyon na ginagamit ng UN at ng US Department of State, ang child trafficking ay ang pagkuha sa mga bata upang pagkakitaan sa iba't ibang paraan, kadalasan sa pambubugaw. Mahalagang bigyang diin ang salitang “pagkuha” sapagkat nagpapakita ito ng hindi pagsang-ayon ng bata o kawalan ng abilidad para sumang-ayon sa kung ano mang ipinapagawa sa kanila. Ayon sa United Nations Office on Crime and Drugs o UNODC, pumapalo sa halos 2.5 milyon ang mga nabibiktima ng human trafficking sa buong mundo sa kahit anong panahon, at 79 na porsyento ng bilang na ito ang mga biktima ng pananamantalang sekswal.

2.5 M
ANG BIKTIMA NG
HUMAN
TRAFFICKING
SA BUONG MUNDO

79%
DITO AY MGA BIKTIMA NG
PANANAMANANTALANG
SEKSWAL

MGA FIGURA: CHILD TRAFFICKING SA BANSA

Sa huling tala ng Renew Foundation, isang NGO na naglalayong tumulong sa mga biktima ng prostitusyon, 60,000 hanggang 100,000 mga bata ang biktima ng prostitusyon sa Pilipinas. Karamihan din sa mga batang ito ang dinadampot mula sa mga kanayunan at dinadala sa Maynila at iba pang mga malalaking lungsod sa bansa. Ayon din sa isang report ng Department of Social Welfare and Development o DSWD noong 2009, mayroong humigit-kumulang 200,000 batang lansangan sa Maynila, kung saan 10 bahagdan ng mga ito ang tukoy na biktima ng trafficking. Pwersahan silang pinagtatrabaho at ipinapasok sa industriya ng prostitusyon.

60,000
HANGGANG
100,000
MGA BATANG
BIKTIMA NG
PROSTITUSYON
SA PILIPINAS.

TAON-TAON
TUMATAAS ANG

ANG BILANG 3,266 NG MGA BATANG KINIKILALA BILANG CHILD PROSTITUTES

Inihayag din nila na mayroong taunang pagtaas ng halos 3,266 na bata sa average na bilang ng mga kinikilala bilang “child prostitutes.” Gayunpaman, bumaba diumano ang mga bilang na ito ayon sa bagong ulat ng pamahalaan.

Ayon sa pinakabagong report ng Philippine National Police Women and Children Protection Center (PNP-WCPC), 1,168 na mga biktima ng trafficking ang nailigtas sa taong 2016, kumpara sa 1,505 na nailigtas noong 2015 at sa 1,376 na nailigtas noong 2012. Buhat ito ng mas maraming police operations na isinigawa ng PNP-WCPC sa taong 2016 na tila nag-alerto sa mga sangkot sa trafficking, sa pagpapatotoo na rin ni Senior Supt. Villamor Tuliao, ang nangunguna sa WCPC Anti-Trafficking in Persons Division. Nagsisikap din ang ahensiya na puksain ang child pornography sa

bansa gamit ang iba’t ibang paraan tulad ng pagtatatag ng hotline sa pagrereport ng mga websites na mayroong child pornography.

Makikita sa datos na nagiging mainam na ang pagtugon ng bansa sa mga kaso ng sexual trafficking ng kabataan sa bansa. Ito rin ang sinasabi ng opisyal na Trafficking in Persons Report 2017 ng US Department of State sa kasulukuyang kalagayan ng sexual trafficking sa Pilipinas. Gayunpaman, inirekomenda ng report na pag-igihin pa ang mga mental health programs ng bansa para sa mga biktima, sapagkat dapat tingnan ang child trafficking hindi lamang sa dami ng naililigtas, kundi sa rehabilitasyon ng mga napinsalang kabataan. Mainam na subuking tingnan ang paksa mula sa mata ng mga nakaranas o sa mga taong nakatulong at patuloy na tumutulong sa kanilang muling pagbangon.

MGA FIGURANG MAY BUHAY

Malay ang Tugon Ateneo, isang organisasyong nakatuon sa pagbibigay-suporta sa mga batang biktima ng child trafficking, na isang malaking bahagi ng problema ang rehabilitasyon ng mga nasagip na biktima. Hindi man nito tuwirang tinutukoy at tinatalakay ang pinanggalingan at kasaysayan ng kanilang mga natutulungan, nakatuon naman ang kanilang pansin sa pagbibigay ng pag-asa sa mga batang tinutulungan nila. Ayon kay Cesca Wong, isang miyembro ng Tugon Ateneo, mayroong ibang mga organisasyong hindi nakatali sa gobyerno na nakikilala nila at naging katulong na rin nila, katulad ng Plan International at Terre des Hommes, na siyang tuwirang tumutulong sa mga biktima ng sexual trafficking.

Hindi tinitingnan ng Tugon Ateneo ang nakaraan bilang limitasyon upang matulungan ang mga biktima o mas angkop na tawaging bilang survivor. Naglalatatag ang organisasyon ng mga programang naglalayong maibalik muli ang mga nabiktimang bata sa pamamagitan ng pakikihalubilo sa kanila. Limang lugar o area na nangangalaga sa mga batang babae ang binibisita ng organisasyon tuwing katapusan ng linggo. Iba ang paraan ng pagtugon ng organisasyon sa problema. Ani ni Cesca, “our activities are not really directly, let’s say they don’t directly tackle the issue. Like they don’t, we don’t talk, we never talk about their past. We never talk about anything that can trigger them, but what our programs do is they try to get the Tugoners to be able to interact with them in such a way that it will help build rapport to help build the relationship with the kids because they undergo a lot of trauma.” Kasama rin sa kanilang mga programa ang muling pagbubuo ng paniniwala sa sarili, ng mga bagong relasyon sa mga tao sa labas ng institusyon at ng pagbubuo ng kanilang mga pangarap sa kabila ng kanilang nakaraan.

Aminado rin sila na sa kabila ng pagsisikap, may mga pagkukulang din ang organisasyon pagdating sa pag-aabot ng tulong sa mga survivors lalo na sa mga bagong area na tutulungan. Sabi rin ni Cesca na “Although we really want to reach out and to help other communities, parang we’re having a hard time also looking for boys, boy communities ‘cause part of child sexual abuse is not only female child sexual abuse but also male child sexual abuse and in the Philippines, more male kids, like more boys are actually being sexually abused.” Malay si Cesca at ang ibang kasapi na hindi lamang limitado sa iisang kasarian ang child trafficking kaya patuloy ang pagkilos nito sa paghahanap ng mga institusyong nangangalaga naman sa mga batang lalaking biktima ng parehong krimen. “And, and as part of our advocacy, we also want to tap into that, into that sector. But then, a hindrance siguro is that we’re not prepared for it yet,” dagdag niya.

“WE NEVER TALK ABOUT ANYTHING THAT CAN TRIGGER THEM, BUT WHAT OUR PROGRAMS DO IS THEY TRY TO GET TUGONERS TO BE ABLE TO INTERACT WITH THEM IN SUCH A WAY THAT IT WILL HELP BUILD RAPPORT TO HELP BUILD THE RELATIONSHIP WITH THE KIDS BECAUSE THEY UNDERGO A LOT OF TRAUMA.”

CESCA WONG
TUGON ATENEO

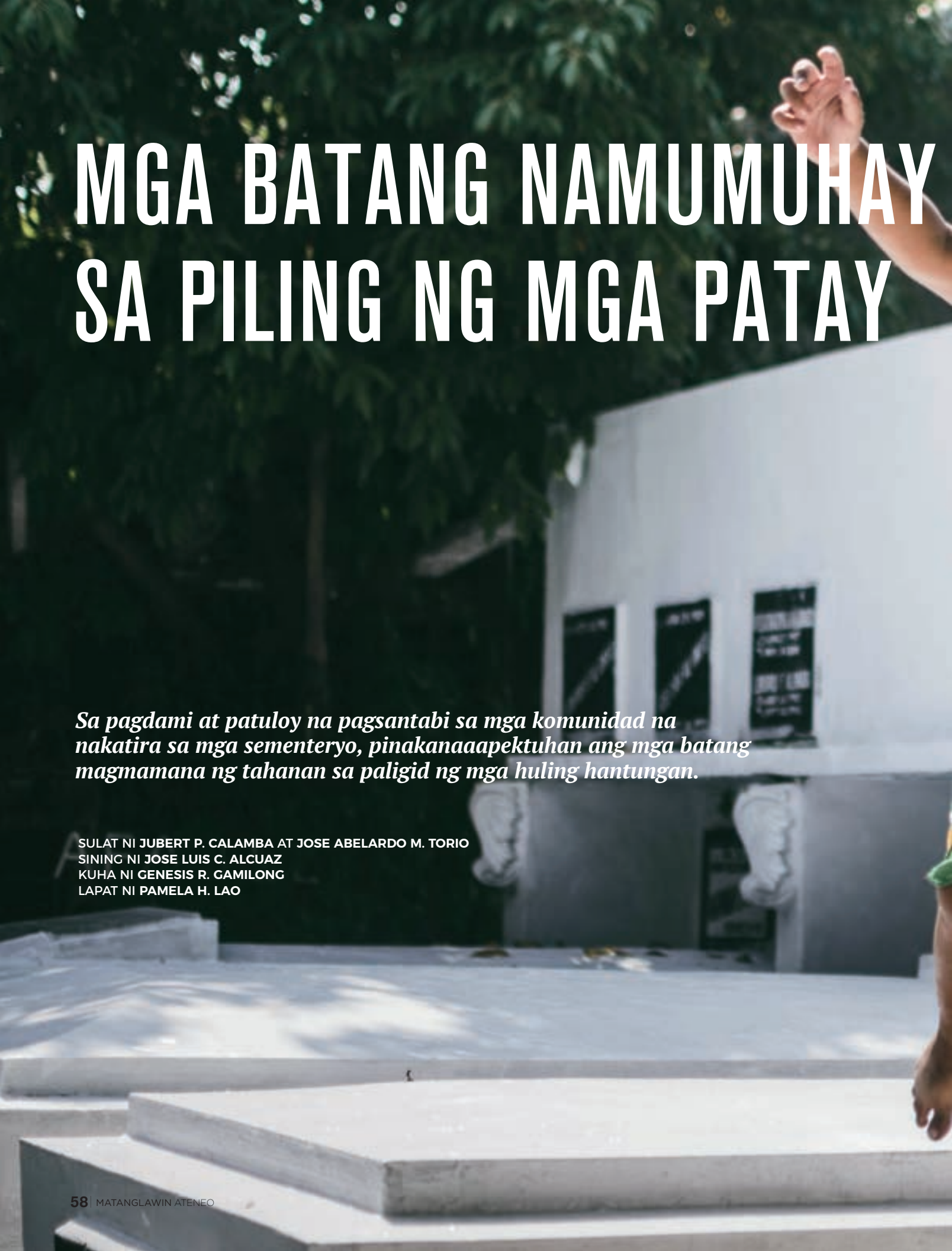
REHABILITASYON: MENTAL HEALTH PROGRAMS

Mula sa mga testimonyang tinalakay, makikita na dapat magkaroon ng isang higit na mainam na programa ang pamahalaan upang matulungan ang mga biktima sa traumang dulot ng child trafficking. Lumalabas na kailangang patatagin ang mental health programs ng bansa lalo na para sa mga batang biktima ng abuse at child trafficking. Ito rin ang sentimyento ng US State Department na nagbabantay sa mga kaso ng human trafficking sa buong mundo at naghahanay sa mga bansa sa iba't ibang kategorya ayon sa kanilang mga programa laban sa child trafficking. Itinaas sa Tier 1 ranking ang Pilipinas noong 2016 na nagpapahiwatig na hindi pa nawawala ang human trafficking, bagaman may klarong plano ang gobyerno para pigilan ito. Gayunpaman, ayon sa naturang report, inirerekomenda ring patatagin pa ang suporta at tulong sikolohikal para sa mga biktima.

Sa kabila ng mga naging pagkilos ng gobyerno at maging ng pribadong sektor pagdating sa problema ng

sexual trafficking sa bansa, hindi maikakailang kulang pa rin ito. Malawak, malaki at malalim ang problema ng child trafficking sa Pilipinas. Bagaman masasabing may pag-unlad sa pamamaraan ng pagtugon ng ating pamahalaan sa mga kaso ng sexual trafficking, nagkukulang pa rin ito. Hindi pa rin kasi malawak ang suportang sikolohikal ng pamahalaan dulot ng kakulangan sa mga mental health programs na tuwirang nakatuon sa rehabilitasyon ng mga batang biktima, na siyang pangunahing aspekto nito. Dagdag pa, higit na sensitibo ang child trafficking bilang isang panlipunang suliranin. Bukod kasi sa sensitibo ang mga gawaing kalakip nito - mula sapilitang paggawa hanggang pagbebenta ng katawan, hindi maitatangging mga musmos ang sentro ng isyung ito. At dahil sa bata ang pangunahing biktima, maselan ang proseso ng paglalakad sa mga kaso ng trafficking at lalo't higit sa rehabilitasyon ng mga batang biktima.

**“AS A PART OF OUR ADVOCACY,
WE ALSO WANT TO TAP INTO THAT
SECTOR. BUT THEN, A HINDRANCE
IS THAT WE’RE NOT PREPARED
FOR IT YET.”**

MGA BATANG NAMUMUHAY SA PILING NG MGA PATAY

Sa pagdami at patuloy na pagsantabi sa mga komunidad na nakatira sa mga sementeryo, pinakanaaapektuhan ang mga batang magmamana ng tahanan sa paligid ng mga huling hantungan.

SULAT NI JUBERT P. CALAMBA AT JOSE ABELARDO M. TORIO
SINING NI JOSE LUIS C. ALCUAZ
KUHA NI GENESIS R. GAMILONG
LAPAT NI PAMELA H. LAO

Tahimik, kaliwa't kanan ang mga punong nagbibigay-lilim at nagpapalamig sa paligid, at wala ang karaniwang ingay at usok ng lungsod. Kung hindi dahil sa mga puting nitso't lapida, aakalain mong eksena ng payapang kanayunan ang tinatanaw, at hindi isang sulok o bahagi ng Manila North Cemetery.

Nakapaloob sa Manila North Cemetery ('Norte' sa mga nakatira dito) ang mga payak na tirahan at mga naglalarong bata. Dalawa sa kanila sina Robert at Roger (hindi nila tunay na pangalan), kambal na pitong taong gulang. Nag-aaral ang dalawa sa mababang paaralan malapit sa Norte, pawang nasa ikalawang baitang. Paborito ni Robert si Robin Padilla at si Coco Martin naman ang idolo ni Roger. Kapag walang pasok, hilig nila ang mag-basketbol o maglaro ng hollen. Tila hindi alintana sa dalawa ang hindi pangkaraniwang kalagayan nila, na sila'y pinanganak at buong buhay nanirahan sa sementeryo.

DISTRITO SEMENTERYO

Ang pamilya nina Roger at Robert ay kabilang sa tinatayang 2,500 na pamilya o 10,000 residente sa Manila North. Isang mayabong na komunidad na ang nabuo sa Norte. Namumuhay ang mga pamilya sa pagitan ng halos isang milyong puntod sa 54-ektaryang sementeryo: ang mga mausoleo ang nagsisilbing silid, kusina't kainan ang mga nitso, at playground ng mga bata ang mga puno't damuhang nakatiwangwang.

Umayon na rin sa lugar ang hanapbuhay ng mga residente. Karamihan ay may maliliit na sari-sari store o mga tindahan ng bulaklak para sa mga bumibisitang pamilya. Marami rin, gaya ng pamilya nina Roger at Robert, ang binabayaran ng pamilya ng mga yumao para pangalagaan ang mga libingan kung saan nakatira ang mga residente. Marami sa mga may kasanayan sa pagpipinta, paglililok, at masonriya ang kinokomisyonang gumawa ng magagandang nitso't lapida. May iilan ding nag-aalok ng prayer service—maaari silang kunin para magdasal sa mga puntod tuwing may libing o mahalagang okasyon.

Parang maagang Pasko para sa mga residente ang pagsapit ng Undas. Bukod sa mas maraming tao ang dumadalaw sa Norte kaya mas malakas ang benta, napakikinabangan din ang mga iniiwang gamit ng mga nagluluksa. Inuuwi ng ilang mga residente ang mga pagkaing iniwan sa mga puntod habang ibinebenta muli ang mga naiiwan bulaklak.

Malinaw na hindi pangkaraniwang komunidad ang “distrito sementeryo” sa Norte. Dinadayo ang Norte hindi lamang upang bisitahin ang mga yumao, kundi upang makita ang mga batang naghahabulan sa mga nitso at mga lapidang ginagawang sampayan. Ilang beses na ring itinampok ng banyagang midya ang komunidad sa Norte. Sa isang dokumentaryong pinamagatang *Living with the Dead* ng Rusong potograpo na si Anton Afanasyev, hanga ang dayuhan sa mga taga-Norte: aniya, “Pinakatumatak sa akin na lahat ng tao’y lubos na masaya. Wala silang kahit singko pero sila ay nakangiti pa rin.” (“My strongest impression was that all the people look absolutely happy. They don’t have a penny but are still smiling.”)

Kapansin-pansin ang mala-turistang kondesensyon at Oryentalistikong tono ng dokumentaryo, na hindi kaiba sa ibang pagtampok sa distrito sementeryo. Halimbawa, sanhi ng pagkamangha kay Afanasyev na may “sariling sistemang pantransportasyon ang mga taga-Norte na tinatawag na Jeepney” (“They even have their own transport system called Jeepneys”). Hindi malay ang Ruso na mayroong jeepney kahit saan sa Filipinas. Tila hindi rin malay si Afanasyev (o piniling hindi pansinin) na hungkag ang mga ngiting tampok sa kanyang dokyu, na ito’y mga ngiti ng pansamantalang ginhawa, na sa ilalim ng mga ngiting ito iniinda ng mga taga-Norte ang gutom, sakit, kawalan ng trabaho, at kahirapan. Pinakamalubha ang karanasan para kina Roger at Robert at sa ibang mga bata sa Norte, na bagaman musmos pa ay hiyang na sa mga suliraning kadikit ng pamumuhay sa sementeryo.

HINDI MAKAPAG-ARAL

Pinakamalaking suliraning kinakaharap ng mga bata sa loob ng Manila North

Cemetery ang kawalan ng edukasyon. Saksi rito si Lilien Piglao, residente ng Norte na coordinator ng All Together in Dignity (ATD) Fourth World Philippines, isang non-government organization na may adbokasiyang palawigin ang edukasyon sa mga bata sa mga mahihirap na komunidad gaya ng sa Norte.

Ani Piglao, dahil wala namang paaralan sa loob ng Norte, kinakailangan ng mga batang maglakad nang malayo upang makarating sa pinakamalapit na paaralan. Karamihan sa mga ito ang pumapasok nang walang baon. Higit pa riyan, may mga bata ring pang-umaga pumapasok nang walang laman ang sikmura dahil hindi pa nakakaraos ang kani-kanilang mga magulang.

Mapalad na kung tutuusin ang mga kagaya ni Roger at Robert na kahit papaano ay nakakapag-aral. Ayon pa kay Piglao, may mga magulang na pinipiling huwag na lamang papasukin ang kanilang mga anak sa paaralan dahil wala rin naman daw matututunan ang bata kung walang laman ang tiyan. Kadalasan, isinasama na lamang ng mga magulang ang kanilang mga anak sa trabaho upang kumita nang mas malaki.

Kahit pa piliin ng magulang na pag-aralin ang mga anak, hindi pa rin madali ang proseso. Ayon kay Mae Ann Reginaldo, mula rin sa ATD, problema para sa mga magulang ang samu’t saring rekisitong hinihingi sa paaralan, kagaya ng birth certificate. Marami sa mga taga-Norte ay ipinanganak ng mga manghihilot at dahil na rin sa kahirapan, hindi na

nagawa ng mga magulang na ipatala at kunan ng birth certificate ang mga anak. Bukod pa rito, dagdag pasanin ang iba’t ibang kahingian sa loob ng paaralan. Wika ni Reginaldo: “kahit na public school ‘yan, sasabihin ng teacher, bili ka ng ganito, bumili kayo ng ganyan. Kasi hindi naman totally free ang education. Eh saan naman nila kukunin ‘yun kung pagkain pa nga lang hirap na sila.”

Kahit kakaunti na ang bilang ng mga nakakapag-aral, hindi pa rin marunong magbasa ang lahat. Itinuturo ni Reginaldo ang polisiya ng Kagawaran ng Edukasyon na No Child Left Behind, kung saan tumataas ang baitang ng mga mag-aaral kahit hindi pa nito natutugunan ang mga kasanayan, gaya ng pagbabasa. “Napopromote sila sa grade level pero hindi naman sila marunong magbasa kahit basic Filipino.”

MALALANG KALUSUGAN

Suliranin din sa mga pamilya sa Norte, lalo na para sa mga bata, ang kawalan ng kakayahang pangalagaan ang kalusuga. Malayo ang sementeryo sa mga ospital at health center. Marami sa mga pamilya ang umaasa sa alternatibong gamot at self medication. Kadalasan ay nauuwi ang maliliit na karamdaman sa mas malubha pang sakit dahil hindi ito naaagapan. Mayroon nang kaso ng mga batang namatay dahil lamang sa lagnat na hindi nabigyan ng agarang lunas.

Para kay Piglao, mahalagang matugunan ang kawalan ng serbisyong pangkalusugan sa mga residente ng

“HINDI MISMO ANG PAGTIRA NILA SA SEMENTERYO ANG NAGKAKAROON NG NEGATIVE EFFECT. IT’S HOW OTHER PEOPLE PERCEIVE THEM KNOWING NAKATIRA SILA SA SEMENTERYO. IYON ANG MASAKIT SA KANILA.”

LILIEN PIGLAO
ATD

sementeryo dahil maituturing silang nasa endangered area bunga ng mga panganib sa kalusugan na kaugnay ng pagtira malapit sa mga puntod. Bulnerable ang mga residente, lalo ang mga bata, sa mga mikrobyong mula sa mga bangkay.

May mga suliraning sikolohikal din na lubos na nakaaapekto sa mga bata sa Norte. Nagiging paksa ng pangungutya at pambubully mula sa ibang bata ang paninirahan nila sa sementeryo. Ani Reginaldo: “Iyong mga [batang] gustong pumasok, minsan nabubully sa

eskwelahan. Tinatawag silang mga bata na multo, batang patay.” Mayroon pa nga raw naging kaso ng batang nabugbog dahil lang nakatira siya sa loob ng sementeryo. “Hindi mismo ang pagtira nila sa sementeryo ang nagkakaroon ng negative effect. It’s how other people perceive them knowing nakatira sila sa sementeryo. Iyon ang masakit sa kanila.”

TUGON NG PAMAHALAAN

Sa kasalukuyan, walang plano ang gobyerno na paalisin at bigyan ng disenteng tirahan ang mga residente ng

Manila North Cemetery. Ayon kay Piglao, sa huling pakikipagpulong nila sa iba’t ibang tanggapan ng pamahalaan gaya ng National Housing Authority, Department of Interior and Local Government, at pamahalaan ng Lungsod Maynila, iba’t ibang dahilan ang ibinigay kung bakit hindi maaaring ma-relocate ang mga taga-distrito sementeryo.

Una, hindi raw maituturing na informal settlers ang mga taga-Norte dahil karamihan sa kanila’y pinayagan ng mga may-ari ng mga mausoleo na manirahan sa mga ito kapalit ang pagbabantay sa nitso. Ikalawa, hindi naman daw maire-relocate ang mga residente dahil wala namang bahay na magigiba’t mapapalitan. Hindi rin daw maituturing na endangered area ang sementeryo dahil hindi naman ito nadadaan ng mga gawaing pangkalsada o nasa panganib ng pinsalang pangkalamidad.

Tugon ni Piglao rito: “oo, hindi kami informal settlers. Dwellers lang kami sabi nila, pero may karapatan din naman kaming magkaroon ng sariling bahay.” Bukod pa, iginigiit niyang endangered area ang Norte dahil nga sa mga pangkalusugang panganib na nauna nang nabanggit. Dagdag ni Piglao, handa namang magbayad ng upa kung sakali ang mga residente, basta’t abot-kaya ito’t makapagtatrabaho ang mga residente sa lilipatang lugar.

Marahil ay malabong makarating sa mga nasa katungkulan ang hinaing ni Piglao at ng iba pang taga-Norte, habang nananatili ang mga polisiyang kontra-maralita ng pamahalaan. Kamakailan lamang, ipinatanggal ang ilang progresibong kawani ng Presidential Commission on the Urban Poor, na siyang tanggapang may mandatong dinggin ang mga panawagan at protektahan ang mga karapatan ng mga mahihirap sa mga kalunsuran, gaya ng mga taga-Norte. Nakatuon pa rin ang pamahalaan sa pag-build, build, build ng impastruktura, kaya malaki pa rin ang kakulangan sa mga pabahay.

Subalit pinakasukdulang kontra-mahirap na polisiya marahil ang Oplan Tokhang, bahagi ng giyera kontra-droga ng administrasyong Duterte na, matapos

KUHA NI EZRA ACAYAN NG BARCROFT MEDIA

“HINDI NA BA NILA MARANASAN ANG BUHAY SA LABAS NANG NORMAL KASAMA ANG MGA BUHAY, HINDI NA ANG MGA PATAY?”

LILIEN PIGLAO
ATD

ang isa’t kalahating taon at libo-libong mga namatay, malinaw nang giyera-kontra-maralita.

Walang magkakailang marami ang gumagamit ng mga ipinagbabawal na droga sa Norte, kaya madalas at masinsin ang mga operasyon ng kapulisan dito. Gaya ng sa ibang mahihirap na komunidad, laganap ang mga raid at

hulihan, na minsan ay nauuwi pa sa barilan. Ayon kay Piglao, maraming bata ang nauulila dahil sa giyerang ito.

Bukod pa rito, nagkakaroon ng trauma ang mga bata. Nakita ito ni Piglao sa kaniyang apong dalawang taon, na sumigaw nang makakita ng pulis: “May raid, may raid! Natatakot ako sa pulis. Babarilin ako.”

“PAPAANO ANG MGA BATA?”

Sa harap ng kabi-kabilang mga suliraning kinakaharap ng mga bata sa Manila North, ng kawalan ng malasakit ng pamahalaan, marahil madaling mawalan ng pag-asang makaahon sa tanikala ng kahirapan ang mga batang ito. Subalit may nagtatangka pa ring tumulong, kahit gaano kahirap.

Kabilang na rito ang ATD Fourth World Philippines. May programa ang organisasyon ng pagtuturo sa mga bata sa Norte tuwing Sabado. Tinuturuan nila ang mga batang edad anim hanggang 15 na magbasa sa Filipino at Ingles. Ayon kay Reginaldo, hindi lang nila natutulungan ang mga bata upang makapagbasa, kundi nagagawa rin nilang pataasin ang pagtitiwala ng mga bata sa kanilang sarili. Inaalalayan din ng ATD ang mga magulang ng mga bata sa pag-aasikaso sa kanilang mga anak na pumapasok sa paaralan. May uganayan din ang ATD sa isang paaralang malapit sa Norte na magkaroon ng feeding program para sa mga batang kagaya nina Roger at Robert.

May mahalagang naitutulong ang mga NGO gaya ng ATD sa buhay ng mga taga-Norte, lalo na sa mga bata. Subalit kung

layon ang ganap na pagpapabuti sa buhay ng mga bata sa Manila North, kailangang kilalanin ang Norte bilang bahagi ng mas malawak na suliranin sa urbanisasyon. Karamihan sa mga residente sa Norte ay mula sa probinsya; ang iba ay mgalolosa-tuhod pa ang lumuwas, samantalang ang iba ay kaluluwas lang. Malinaw dito na ilang dekada nang suliranin ang salat na kaunlaran sa rural, na siya namang nagpapakabo ng migrasyon tungo sa lungsod. Samantala, pinalalala ito ng kawalan ng trabaho't kakulangan sa serbisyong panlipunan sa kalunsuran.

Hindi rin maikakailang may mga tagumpay na makakamit ang mga taga-Norte sa pamahalaan. Susi rito ang pagkilos upang makarating sa mga ahensya ang panawagan nila, lalo't kulong sa legalistikong pananaw ang mga ito

kaya lumalabas na inutil sa pagtugon sa pangangailangan ng mga mamamayan, kundi man kontra talaga.

Huli, may tungkulin din ang lahat na iwaksi ang pagtanaw sa mga komunidad kagaya ng sa Norte bilang novelty o kakatwang maife-feature sa mga programa tuwing Undas. Kailangang mapalalim ang diskurso tungkol sa mga ganitong komunidad mula sa paghanga sa kanilang 'diskarte' tungo sa pagkilala sa mga sistematiko at malalim na suliraning kinakaharap ng mga pamilya dito, lalo na ng mga batang tulad ni Robert at Roger. Kagyat na kailangan ang mga ito dahil malaki ang nakataya. Sabi nga ni Piglao, "Papaano naman ang mga batang maliliit? Hindi na ba nila maranasan ang buhay sa labas nang normal kasama ang mga buhay, hindi na ang mga patay?"

laro
ni Geela Garcia

'TENISTA NGA!

GAWA NI PIE TIAUSAS

